

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 37
10/2022
21. máj 2022

Cena 0,80 €

Ludovít Štúr

ZALOŽIL LUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SLOVO O SLOVENSKU

Matica slovenská prežívala posledné roky spoločenskú šikanu. Hocktorý novinár, politik, analytik, aktivista tretieho sektora či iná bezvýznamná osobnosť si do nej kopolí, kedy sa im zachcelo. Vraj sme historickým prežitkom a kontroverzní. Jedným slovom, jeden útok za druhým. Urážky striedala lož a naopak.

Napádali ju najmä niektorí „žurnalisti“ z neoliberalných denníkov N, SME či postkomunistickej Pravdy. Olej do ohňa prilievali aj takzvaní „nezávislí“ analytici. Je to zrážka ideológií. Matica vyznáva národno-štátne a konzervatívne východiská, kdežto jej neprajníci sú omámení globalistickým naratívom. A ak už im dochádzali aktuálne argumenty neoprávnenej kritiky, tak vytiahli kauzu Národný poklad. Isto, Matica slovenská vo svojej nedávnej minulosti urobila aj chyby. Jednou z nich bola dôvera k finančným žralokom a jej investície do Podielového družstva slovenské investície. Naši neprajníci šikovne z obete urobili páchatela a Maticu začali v médiách vykresľovať ako zodpovednú za spreneveru. Poškvrnený obraz nám prischol.

Štát sa posledných desať rokov na nás pozeral s nedôverou. Štátna dotácia pre ustanovizeň kolísala od 1,5 až po 1,8 milióna eura. Po nástupe súčasnej stredopravej koalície príslušné ministerstvo kultúry pokračovalo v nepravdivých hodnotiacich úsudkoch. Kritika a útoky sa stupňovali. Kampaň vyvrcholila v roku 2021, keď rezort ministerky Milanovej znížil štátnu dotáciu o takmer 400-tisíc eur na 1,344 milióna eura. A to bol pre Maticu finančný šok. Prežili sme klíckú ekonomickú smrť.

Popritom sa však v parlamente začala kreovať skupina poslancov bez stranického trička z koalície aj opozície, ktorí chceli načúvať hlasom úzkeho vedenia Matice o opodstatnenosti Matice v časoch silnej globalizácie. Pochopili, že zníženie podpory je devastačné. Reálna maticná práca ich presvedčila, že ustanovizeň si zaslúži viac. V máji v parlamente presadili zákon o navýšení dotácie pre Maticu na 1,5 milióna eura. Za Maticu hlasovalo 102 zo 120 poslancov, teda vyše 82 percent prítomných zástupcov slovenského ľudu. Ďakujeme im za to a história na nich nezabudne. O to sa postaráme. Na druhej strane zabudne na škrabákov z nenávisťných denníkov, ktorí ronía krokodílie slzy, že náš štát nezničil, ba naopak podporil.

Ak niekto o nás dnes hovorí, že sme kontroverzní, tak podpora drvivej väčšiny poslancov NR SR mu poslala jasný odkaz.

Maroš SMOLEC, šéfredaktor SNN

NEOGRAFIA
www.neografia.sk

R - 2022010

INJEKCIA PRE MATICU

Ustanovizni navýšili rozpočet

str. 4

Ukrajina mieša politické karty

str. 6

Pestrá kytica Slovesnej jari

str. 14

Vľavo predseda MS M. Gešper. Vedľa neho poslanci M. Svrček a J. Karahuta po schválení novely zákona o Matici.
Foto: TASR

TRI OTÁZKY PRE: Pavla SZALAJA z mimovládnej organizácie Reportéri bez hraníc

V hodnotení slobody tlače sme lepší

• V máji si pripomíname Svetový deň slobody tlače. Ako hodnotíte postavenie Slovenska v rebríčku slobody tlače vo svete?

V prvom rade treba robiť porovnanie medzi rokmi 2022 a 2021 opatrne, keďže sme upravili metodológiu. V druhom rade stále platí, že miesto každej krajiny v rebríčku okrem slobody tlače v krajine závisí aj od pozície iných krajín v rebríčku. Pre Slovensko sa jeho postavenie zlepšilo na rozdiel od iných krajín – Rakúsko spadlo o 14 miest na 31. pozíciu či Holandsko, ktoré sa prepadlo z 22 miesta na 28. pozíciu.

• Čo by ste Slovensku napriek tomu vyčítali?

Úplne najdôležitejšie a najurgentnejšie je, aby došlo k právoplatnému odsúdeniu objednávateľa vraždy dvoch nevinných mladých ľudí a ďalších osôb zodpovedných za tento zločin. Kým sa tak nestane, slovenskí novinári nebudú v bezpečí. Orgány činné v trestnom konaní musia tiež potrestať ďalšie zločiny proti novinárom sledovaným Tóthovým komandom alebo nábojnicu pre novinára portálu Aktuality.sk Petra Saba. Aj útoky na novinárov počas demonštrácií proti opatreniam pre boj proti ochoreniu COVID-19 poukazujú na potrebu zvýšenia bezpečnosti novinárov.

• V tomto roku došlo k zablokovaniu viacerých webových stránok pod zámienkou šírenia dezinformácií. Je potrebné taktó negovať iné názory, než sú oficiálne?

Vojna na Ukrajine, ktorá cieľi aj na novinárov, je sprevádzaná šírením propagandy. Obmedzenie slobody tlače je legitímne a v súlade s medzinárodným právom. Je tiež prípustné, aby úrady bojovali proti dezinformáciám, ak bolo naozaj preukázané, že boli šírené zámerné. Hoci cieľ aj rýchlosť rozhodnutia slovenských úradov zablokovať štyri weby sú pochopiteľné, majú aj nedostatky.
Zhovárал sa Ivan KRAJČOVIČ

V SNN 11/2022
SI PREČITATE

Najbližšie vydanie Slovenských národných novín 11 vyjde s dátumom 4. júl 2022
■ Tajomné obrady na náhorných planinách a v priepastiach Slovenského krasu
■ Dvojsté výročie štúrovca, dramatika, kňaza, národného buditeľa Jána PALÁRIKA

Smrť renegáta Imricha Turza si viacerí rivali želali a azda aj pripravili

Toto jablko nepadlo blízko stromu

Text a ilustrácia: Marián TKÁČ

Imrich Turzo bol syn Juraja Turza, uhorského palatína v rokoch 1608–1616 a zakladateľa luteránskej cirkvi, a grófky Alžbety, rodenej Coborovej. Žil len dvadsaťtri rokov: narodil sa 11. septembra 1598 v Bytči, umrel 19. októbra 1621 v Mikulove na Morave. Encyklopédie ho zvyknú charakterizovať ako šľachtica, oravského župana, kráľovského tabulárneho sudcu a začas aj ako rektora Wittenberskej univerzity.

Vzdelanie najprv získal doma vo vtedajšom centre vzdelanosti a kultúry – v Bytči. Učiteľmi mu boli známi vzdelanci Eliáš Láni, Ján Nozicius, Ivan Turzo-Nosický, Ján Paludinus a Jeremiáš Špigel. Ako sedemnásťročného ho 27. júla 1615 zapísali ako poslucháča na univerzite vo Wittenbergu, ktorú jeho otec finančne podporoval. O tri mesiace neskôr, 18. októbra 1615, sa stal študentským rektorom univerzity.

Kráľovský potentát

Štúdia i hodnosti rektora sa však čoskoro vzdal. Už 1. mája 1616 sa vrátil do Bytče k ťažko chorému otcovi a vo wittenberských štúdiách nepokračoval. Po otцovej smrti (december 1616) prevzal starostlivosť o rozsiahle turzovské majetky, keď ako jediný syn zdedil po otcovi hrady a panstvá Orava, Bytča, Hričov, Lietava a Tokaj s tým, že o delení výnosov z týchto majetkov bude s ním doživotne rozhodovať jeho matka Alžbeta Coborová.

Zastával hodnosť hlavného oravského župana a na bratislavskom krajskom sneme v roku 1620 ho zvolili za kráľovského tabulárneho sudcu. Kráľovská tabula bol vtedajší celokrajinský šľachtický súd. Na jej čele stál personalis, nadriadený notárov kráľovskej kúrie. V niektorých veciach bola prvou inštanciou, v niektorých odvolacou. Imrich Turzo sa v roku 1618 ako dvadsaťročný oženil so štrnásťročnou Kristínou Náriovou, dcérou jágerského a varadinského kapitána Pavla Náriho (1570 – 1635) z Bodrogu, a možno aj tento krok mu bol napokon osudový.

Palatín Juraj TURZO

Kristína mu počas ich krátkého manželstva povila dcéru Alžbetu Turzovú (1621) a druhá dcéra Kristína Turzová sa narodila 25. apríla 1622, teda až po Imrichovej smrti.

Betlenov spojenc

Malá to na svedomí žena kalvína Kristína Náriová, že už čoskoro vstúpil do služieb Gabriela Betlena (1580–1629), ktorý začal buntošiť ešte počas života Imrichovho otca v roku 1616? Pritom krutým faktom je, že Betlenovi hajdúsi umučili 7. septembra 1619 troch košických jezuitov, ktorých v roku 1995 pápež Ján Pavol II. vyhlásil za svätých. Imrich Turzo teda nasledoval otca v jeho podpore habsburskej Viedne a v potláčaní sedmohradských, zväčša kalvínskych povstalcov – konečnom dôsledku tureckých spojencov. Imrich Turzo sa stal „betlenovcom“ po tom, keď 25. marca 1620 uzavrel s Gašpa-

rom Ilešházim (svojím švagram), Jurajom Sečianskym a Jurajom Rákocim tajnú dohodu o podpore odbojného Betlena a stal sa jedným z jeho hlavných mužov a vyjednávačov.

Gabriel Betlen začal svoj pochod na Viedeň spoločne s vojskami českých a moravských stavov v novembri 1619, ale do chrbta mu vtedy vpadol Žigmund Druget z Humenného. O významnom postavení Turzovho syna Imricha svedčí fakt, že 25. apríla 1620 podpísal na Pražskom hrade dohodu o konfederácii medzi Betlenom a Fridrichom Falckým, namierenú proti cisárovi Ferdinandovi II. V tom istom roku, 25. augusta 1620, na sneme v Banskej Bystrici podporil zvolenie Gabriela Betlena za uhorského kráľa.

Tragická bitka

Zúčastnil sa na viacerých vojenských akciách, bol aj v bitke na Bielej hore 8. novembra 1620 medzi českými stavmi a Katolíckou ligou v rámci českého stavovského povstania a tridsaťročnej vojny neďaleko Prahy. Táto bitka tragicky vstúpila do českých dejín, pretože české vojsko v nej po krátkom boji podľahlo. Fatálna zrážka trvala len asi hodinu; pri skusmom útokú cisárskych vojsk sa povstalecké vojsko rozpadlo a rozutekalo. Český „zimný“ kráľ Fridrich Falcký deň po bitke opustil Prahu a z Česka zutekal. Následkom bola strata českej samostatnosti až do roka 1918.

Potom decembri 1620 sa Imrich Turzo v Trnave stretol s viedenským splnomocnencom vyslanca francúz-

skeho kráľa Ludovíta XIII. Mal rozbehnutú sľubnú kariéru, bol hlavným Betlenovým vyjednávačom o mieri s cisárskou delegáciou. Rokovania sa začali koncom januára 1621 v Hainburgu. Po troch mesiacoch sa bez výsledku skončili a cisárova armáda sa dostala až k Novým Zámkom, kde 24. júla 1621 utrpela od Betlena zdvihujúcu porážku.

Druhá fáza mierových rokovaní so zástupcami Betlena a Ferdinanda II. sa začala 11. októbra 1621 v Nikolsburgu (Mikulove) na Morave. Už 30. septembra Betlen vymenoval Imricha Turza za vedúceho jeho delegácie. Rokovania sa napokon začali 19. októbra 1621, ale poslanie vyrokovať mier už Imrich Turzo nespínil. Neprežil. V priebehu rokovaní v Mikulove v piatok 19. októbra 1621 o piatej hodine ráno nečakane umrel, keď niekoľko hodín predtým prestal hovoriť. Táto smrť mala znaky vraždy, resp. otravy, už aj preto, že o necelé dva týždne podobne, tiež v Mikulove a na rovnaké príznaky, zomrel jeho priateľ, básnik, diplomat a spoluvyjednávač Ján Bocatius, istý čas dokonca starosta Košíc. Dalším členom Turzovej delegácie bol aj básnik a diplomat Ján Rimai.

Vymreli po meči

O príčinách smrti Imricha Turza existujú pochybnosti. Tých, ktorí mohli mať záujem na jeho smrti, bolo totiž viac a niektorí boli tesne pri ňom, najmä Gabriel Betlen, v ktorého mene Turzo viedol rokovanie. Mohol byť otrávený na jeho pokyn, lebo zdá sa, že Betlen na rozdiel od Imricha Turza vlastne nechcel uzavrieť mier, a to najmä po úspešnej bitke pri Nových Zámkoch. Nepredstieral len túžbu po mieri, keďže sa mu vojensky darilo?

Cisárskou delegáciou na rokovaniach viedol Stanislav Turzo, vzdialený príbuzný, skôr menovec Imricha z katolíckej vetvy Turzovcov, neskorší palatín. Jeho manželka Anna Rozália Listiusová z Kopčian (Kittsee) bola v istom zmysle druhou Alžbetou Bátoričkou: vraž-

dila dievčatá, dojčence i stareny. Sú aj také úvahy, že syna Juraja Turza mohli by otráviť aj na podnet Pavla Nádašdého, syna Alžbety Bátoriovej. Táto známa vrahyňa bola odsúdená na doživotný žalár Imrichovým otcom – a počas domáceho väznenia umrela na hrade v Čachticiach 21. augusta 1614.

Možné násilné ukončenie Imrichovho života však má aj iné vysvetlenie: v cisárskej delegácii bol aj Mikuláš Esterházi, tvorca bohatstva a slávy rodu Esterháziocov. Ten sa po predčasnej Turzovej smrti stal druhým manželom Kristíny Náriovej. Takto prišiel k rozsiahlym turzovským majetkom. Jeho a Kristínin syn Pavol Esterházi sa stal v roku 1681 uhorským palatínom a o šesť rokov neskôr (1687) dokonca kniežatom.

Imrichom Turzom vymrela bytčiansko-oravská vetva Turzovcov. Pochovali ho na Oravskom hrade 16. januára 1622. Ostal po ňom spis „Horae primae Exercitationum Oratorium ... Wittenbergae 1615 a Recturatus Academicus, id est, Orationes, Quas ... Rector hactenus Academiae Wittenbergiensis ec officii causa publice habuit. Wittenbergae 1616.“ V rukopise zanechal „Iter Wittenbergense ... a Anno 1618. Memorabilia ex Diario Com. Emerici Thurzo“. Viedol si denník nadpísaný „In silentio et spe“. Uložený je tiež v Štátnom archíve v Bytči.

Majetok po Imrichovi Turzovi spravovala jeho matka Alžbeta Coborová. Na základe testamentu Juraja Turza zriadila Oravský komposesorát, akúsi účinnú spoločnosť nad turzovským majetkom, osobitne lesmi, ktorý neuveriteľne pretrval až do roka 1946. A tak cez správu majetkov ďalších pätnásť či šesťnásť turzovských potomkov po ženskej línii ovplyvňovali osudy najmä severného Slovenska. Jeden zo správcov komposesorátu v rokoch 1675 – 1713 Juraj Erdódi založil osadu Erdutku (dnes Oravská Lesná), čím napodobnil Juraja Turza, ktorý založil v roku 1598 Turzovku...

Cestu cez Jablonovské sedlo projektovali už v devätnástom storočí

Kto sa opäť pustí do skalného masívu Soroška

Marián ŠIMKULIČ – Foto: TASR

Jablonovské sedlo, v minulosti nazývané aj Lipovnice, dnes mu vravíme horský prechod Soroška, sa nachádza nad gemerskou obcou Lipovník a leží na území Národného parku Slovenský kras. V súčasnosti ním prechádza dôležitá cesta prvej triedy I/16 na trase Košice–Rožňava. Už dlho sa rozpráva o nevyhnutnosti dať tejto trase parametre zodpovedajúce súčasným kritériám bezpečnosti aj perspektívnym dopravným nárokom.

Táto cesta vznikla rozdelením dnes už zaniknutej cesty I/50 na tri samostatné cesty. Cestu cez Jablonovské sedlo postavil projektant a stavitel Christian Keresztely Raisz v 19. storočí. Pri súčasnej hustote premávky mnohí vodiči na túto cestu nadávajú a dožadujú sa tunela pod Soroškom, ale pred takmer dvesto rokmi výstavbu cesty cez sedlo považovali za prevratný čin...

Tesná skala

Povráva sa, že za výstavbou prechodu cez Sorošku stáli zbojníci. Práve ich vyčíňanie na starej ceste z Hrušova do Lipovníka vraj vyprovokovalo majiteľa panstva grófa Pavla Esterháziho, aby povolil svojho stavebného experta nielen vymeraním a naprojektovaním cesty cez horský prechod na Silickej planine, ale aj jej zhotovením. Darmo sa ten bránil, že je len inžinier, geodet, projektant, že s výstavbou ciest, navyše v takom náročnom horskom teréne, nemá nijaké skúsenosti. Gróf necúvol a nemožno sa mu ani čudovať, veď v Gemerskej stolici určite nebolo ľahké nájsť schopných staviteľov na splnenie tohto náročného zámeru.

Christian Keresztely Raisz sa narodil v Toporci v roku 1766 v rodine, ktorej predkovia boli spišskí Nemci. Študoval na Inžinierskom

V súčasnosti cesta cez horský prechod Soroška spôsobuje vrásky na tvárach nielen vodičov, ale aj odborníkov na dopravu.

inštitúte budapeštianskej univerzity, kde získal inžiniersky titul 17. septembra 1791. Bol hlavným geodetom Gemersko-malohontskej stolice a v rokoch 1788 – 1804 vyhotovil mapy viacerých gemerských obcí. Bol jedným zo zostavovateľov Királyho atlasu. V rokoch 1801–1802 zamerl jaskyňu Baradlo. Od roka 1807 až do svojej smrti bol krajským inžinierom panstva v Bódvaszilasi, ktoré patrilo grófovi Pavlovi Esterháziimu. Grófovi patrila aj obec Hrušov.

To všetko si Christian Keresztely Raisz uvedomoval, keď sa pustil do stavby prechodu cez Sorošku. Ak by sme sa siahli do ďalekej histórie, bol to problém pre všetkých dovtedajších panovníkov. Župa bola v Tornali, kráľovské letné sídlo v neďalekom Hrhove. Už za kráľa Bela IV. bolo treba vybudovať dobrú cestu. V údolí ich bolo neúrekom – štrnásť vozových a sedem peších. Z Tornale do Gemera viedla jedna, ktorú volali zlá, pekelná, podľa latinského slova mal. I samotné slovo Szoroskó v pre-

klade znamenalo Tesná skala. Cestu od Hrušova a Jablonova vybudovali robotníci pod Raiszovým vedením tak, že po nej mohli prejsť vozy. Spevnili ju a upravili. Ale smerom hore na Sorošku si s krompáčmi a lopatami už nedokázali poradiť. Čakal ich kameň, skalné podložie. Našťastie, v tých časoch už pomáhali pri stavaní ciest aj strelmajstri z Talianska. Len čo na stavenisko prišli, výbušnami odstrelili skalné previsy tak, aby cez Sorošku viedla cesta, aj keď poriadne strmá. Osem kilometrov dlhý úsek medzi Jablonovom nad Turňou a Lipovníkom dokončili v roku 1829 a výrazne pritom pomohli práve talianski míneri.

IBA JEDEN VOZ

Napriek mimoriadnej stavebnej náročnosti hotová hradská očiari nielen tých, ktorí ňou prechádzali, ale aj novinárov. Takto ju 7. septembra 1873 opísal Kálmán Törse vo Vasárnapi újság, teda v Nedeľných novinách, aj keď bola široká akurát tak na jeden kónský povoz...

„Na hranici dvoch krásnych žúp, Gemerskej a Turnianskej, v kraji husto zalesnených strmých kopcov vedie cez horský hrebeň jedna stará opustená cesta cez Sorošku. Táto cesta sa tak hlboko zarezáva do skalného masívu, že budí dojem, akoby plece hory rozťal mohutný meč a ostala po ňom rozďavená rana...“

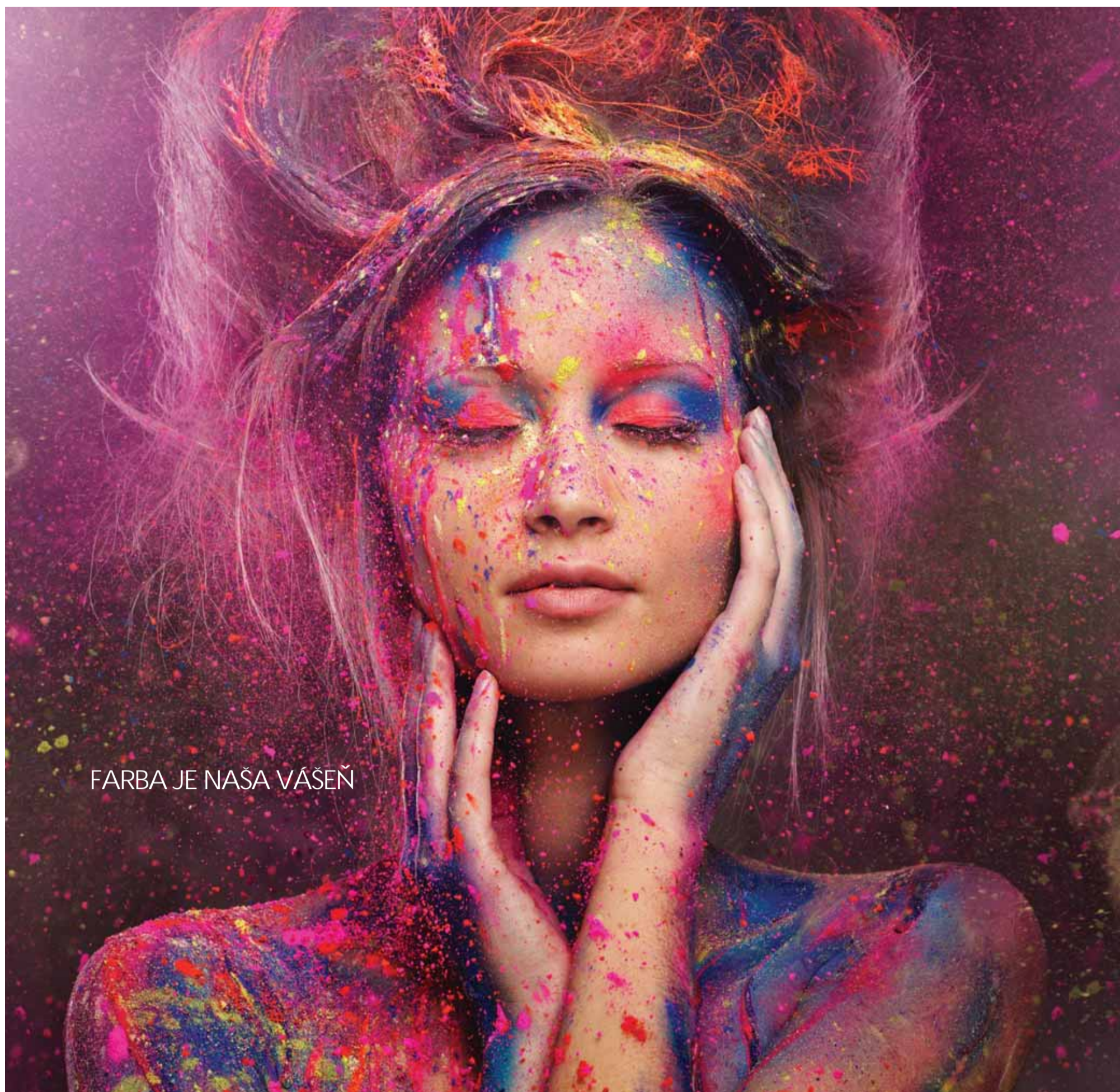
Posledné roky života strávil Christian Keresztely Raisz v hrušovskom kaštieli uprostred rozvetvenej a početnej rodiny. V dedine nazwanej po hruškách si obľúbil jablonoňový sad, kde chcel byť pochovaný. Tak, aby z tohto miesta videl na Sorošku, ktorú považoval za najväčšie dielo, ktoré za života vytvoril. A zároveň aby stade mohol tušiť jaskyňu Baradlo, ktorá je za kopcom na dnešnej maďarskej strane.

Z početného Raiszovovho príbuzenstva bol najznámejší jeho vnuk – lekár Dr. Gedeon Raisz. Pôsobil v Sárospataku a neskôr v Michalovciach. V rokoch 1872–1873 dosiahol veľké úspechy, keď sa mu podarilo zastaviť šírenie epidémie cholery. Počas zahraničných študijných ciest navštívil Inštitút Louisa Pasteura v Paríži, kde študoval vývoj a použitie vakcín. Po návrate do vlasti bol iniciátorom založenia prvého ústavu na výrobu vakcín v Rakúsko-Uhorsku. Rád spomína na deda Christiana Keresztelyho Raisza. V myslí mu utkvela jeho usmievavá tvár a láskavé slová, ktoré si odniesol zo spoločných stretnutí. Takto o ňom napísal v roku 1890: „Môj dedko Christian Raisz bol jedným z tých, ktorí dôkladným vedeckým odborným vzdelaním, mnohostrannou vzdelanosťou a nezničiteľnou čistotou mysľou v sebe zjednotili zvláštnosti a originalitu svojej doby.“

Hrušovský náhrobok

Christian Keresztely Raisz zomrel 13. augusta 1849 v Hrušove v deň, keď bola podpísaná kapitulácia uhorských vojsk pri Világoši. Je pochovaný tak, ako si želal – v jablonoňovom sade na konci Hrušova, aby odtiaľ z diaľky videl na Sorošku i jaskyňu Baradlo. Na náhrobnom kameni z červeného pieskovca je vyrytý nápis: „Tu spí svoj večný sen Keresztely Raisz, inžinier, stavitel cesty cez Sorošku, a jeho manželka Krisztina Szontagh.“ A pod ním sú na pieskovcovej platni vyryté mená ich detí, vnukov, a členov rodiny Raiszovcov a Lukoovcov.

Ako uviedol starosta obce Hrušov Gabriel Parti, obec sa stará o hrob i okolité prostredie sadu, ktoré je vždy upravené. Na sklonku vlaňajšieho roka sa mu podarilo od VÚC Košice získať prostriedky na opätovnú rekonštrukciu náhrobku.

FARBA JE NAŠA VÁŠEŇ

POKROČILÁ TECHNOLOGIA TLAČE V SKÚSENÝCH RUKÁCH

PROJEKT DESAŤROČIA V TLAČIARNI NEOGRAFIA!

Nový unikátny osemfarebný stroj vo formáte B0 s obracačom.
Ešte väčšie kapacity hárkovej tlače a kratšie termíny výroby!

Do strojového parku tlačiarne NEOGRAFIA pribudol ďalší tlačový stroj vo formáte B0 s možnosťou súčasnej tlače na obidve strany háрку. Najnovšie zariadenie posilní strojový park ôsmich hárkových strojov a dvoch rotačiek. Plánovaný začiatok prevádzky stroja - marec 2017.

Viac na www.neografia.sk

NEOGRAFIA
www.neografia.sk

V obci Kecerovské Kostolany je na náhrobku obe vytesané aj meno vraha

Aby história krivdu nikdy nevymazala...

Marián ŠIMKULIČ – Foto: archív autora a Martin SAROSSY

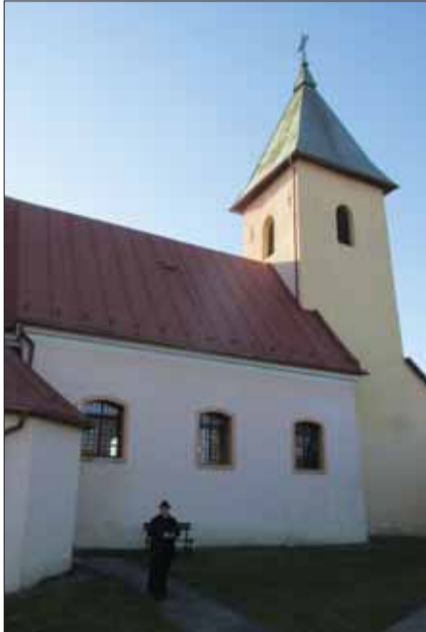
Kecerovce v okrese Košice sú pod týmto názvom známe od roka 1975, keď sa zlúčili obce Kecerovské Kostolany a Kecerovské Pekľany. Prvá písomná zmienka o Kecerovských Kostolanoch pochádza ešte z roka 1229. V 16. storočí sa jedna z najstarších obcí Abova dokonca vyvíjala ako mesto s trhovým právom.

Obec je spojená s pôsobením šľachtického rodu Kecerovcov. Dokonca ich tradičný predikát de Lipoc bol odvodený od hradu Lipovec, ktorý stál juhovýchodne od súčasného Kecerovského Lipovca. Hrad postavili niekedy v druhej polovici 13. storočia. Peter Kecer je v roku 1422 uvedený ako majiteľ Kecerovských Pekľan. Rovnako je uvedený vlastníctvom spomínanej obce Žofiou Kecerovou v roku 1447. Alexander Kecer získal Kecerovské Pekľany donáciou kráľa Ladislava V. Pohrobka. V 16. storočí bol majiteľom panstva Ambróz Kecer. Práve k jeho osobnosti sa viaže príbeh, ktorý dosvedčuje, ako sa „veľká politika“ nezriedka dotýka až tragického zavŕšenia života jednotlivca. A pritom správne sa rozhodnúť nebolo vôbec jednoduché.

■ DVAJA KOHÚTI

Keď koncom augusta 1526 padol v bitke pri Moháči kráľ Ľudovít II. a nezanechal nijakého nástupcu na trón, uhorská šľachta 10. novembra 1526 zvolila Jána Zápoľského za kráľa a o deň neskôr ho v Stoličnom Belehrade aj korunovali. Stalo sa tak v súlade s rozhodnutím Rákošského snemu, ktorý ešte v roku 1505 odhlasoval, že Uhri si v budúcnosti už nezvolia za kráľa cudzinca, ale domáceho veľmoža. Vzápätí vyslanci kráľa oznámili túto skutočnosť zástupcom kráľovských slobodných miest na východnom Slovensku – mestám Košice, Prešov, Bardejov, Levoča a Sabinov. Tí vzápätí v Sabinove na spoločnom stretnutí Pentapolitany, ako sa nazývalo združenie slobodných kráľovských miest, prijali korunováciu Jána I. Uhorského, ale prisahu vernosti mu nezložili. Protiargumentom bolo, že od augustovej bitky pri Moháči neuplynuli ani tri mesiace a Zápoľský sa už nechal korunovať. Klebetilo sa aj o tom, že Zápoľský so svojim vojskom nečinne čakal pri Segedíne, kým kráľ Ľudovít II. v bitke pri neďalekom Moháči s Osmanmi zahynul, ba dokonca sa pováralo, že už v noci po bitke sa Zápoľský stretol so Sulejmanom a uzavrel s ním potupnú dohodu. Všetky pochybnosti by sa iste časom utriasli, keby v súlade s dedičnými nárokmi a rozhodnutím prešporského uhorského snemu nebola v Stoličnom Belehrade 3. novembra 1527 korunovaný Ferdinand I. Habsburský. Slávnostnú korunováciu vykonal nitriansky biskup Štefan Podmanický, ten istý, ktorý korunoval aj Jána I. Uhorského. Preto kráľovské mestá opäť požiadali, aby zložili prisahu vernosti Ferdinandovi I. Ba po tom, čo sa Ferdinand nechal zvoliť a korunovať za uhorského kráľa, Ján Zápoľský poslal mestám rozhodnutie o vypovedaní vojny Ferdinandovi a žiadal ich, aby mu poslali vojsko a peniaze. Na vojenskom poli však vyhrával skôr Ferdinand.

Postoj k Zápoľskému sa rozhodli prehodnotiť aj Košice, zvlášť po tom, keď po prehratých bitkách musel hľadať azyl v Poľsku. Levočský mešťan Konrád Sperfgl vtedy napísal: „Vojaci nášho najjasnejšieho kráľa Ferdinanda 6. marca 1528 porazili pri Seni vojsko Jána Zápoľského, ktorý sa dal, ako to vždy robieval, na útek. Takmer všetci jeho pešiaci padli. Mal veľa pešiakov spomedzi Poliakov a hajdúchov. Tých skoro všetkých pobili a Ján sa dal s jazdcami na útek cez Humenné do Poľska s nádejou, že sa bude môcť

Rímskokatolícky Kostol svätého Ladislava v Kecerovciach

Mramorový náhrobok Ambróza Kecera a jeho manželky Kataríny v južnej stene kostola s menami i dátumami smrti zosnulých i s menom Ambrózovho vraha Jána Zadarlu.

Na neskorogotickom kaštieli z konca 15. storočia sa ešte zachovali aj zobrazenia rytiera. Žiaľ, už ho poriadne nahľadol zub času.

spolahnúť na radu a pomoc benátskeho vyslanca a že zhromaždí veľké vojsko. Vyslanec mal so sebou peniaze, ktoré mu v posledných dňoch poslali Benáťania, a podnecoval Jána Zápoľského proti nášmu najjasnejšiemu kráľovi Ferdinandovi. Dúfam, že mu to nebude nič platné.“ (Július Sopko, Vydavateľstvo Rak, 1995, Kroniky stredovekého Slovenska)

■ VRATKÉ TRÓNY

Hoci sa po bitke pri Seni zdalo, že dni vlády kráľa Jána I. Uhorského sú zráné, s pomocou žoldnierov, ktorých najal v Poľsku, sa znovu vrátil do Uhorska. Keď Ferdinandovi vojaci namiesto sľubovanej pomoci mestám a vidieku robovali a lupili, šľachta i ľud sa znovu pridať ku kráľovi Zápoľskému. Kráľ Ján I. Uhorský po tom, čo sa nechal vyhlásiť za kráľa Ferdinand Habsburský, ako druhý v poradí, obrátil sa o pomoc najskôr na poľského a francúzskeho kráľa. A keď ho odmietli, oslovil sultána Osmanskej ríše Sulejmana, uzavrel s ním spojenectvo a zložil mu vazalský sľub. Zhodou okolností pri Moháči, necelé štyri roky neďaleko miesta bitky medzi vojskom uhorského kráľa Ľudovíta II. a osmanskými vojskami. V roku 1529 vťahal sultán Sulejman do Uhorska, aby cez Budín postupoval k Viedni so zámerom definitívne uchvátiť moc v Uhorsku na prospech kráľa Jána. A aj keď metropolu nedobyl, pomohol nastoliť vládu kráľa Jána na väčšine územia krajiny.

Pokračujúce vojnové zrážky pritom oboch kráľov tak vyčerpali, že sa zmierili vo Veľkom Varadíne. Sedmohradsko a severovýchod Slovenska pripadli Zápoľskému. Ferdinandovi zase Prešporok a západné Slovensko. Zároveň sa monarchovia dohodli, že po smrti v prípade nedediča prejdú Zápoľského panovnícke práva na Ferdinandu. Dohodu zamiešal kráľ Ján, ktorý sa vo veku päťdesiatich rokov oženil s Izabelou, dcérou poľského kráľa Žigmunda, ktorá bola od neho o tridsať dva rokov mladšia. Z ich zväzku sa narodil syn Ján Žigmund. Jeho narodenie kráľ oslavoval v sedmohradskom Šebeši tak búrlivo, že ho od nadmernej konzumácie jedla a pitia porazilo a zakrátko nato umrel. Jeho pozostatky previezli do Stoličného Belehradu a pochovali medzi ostatných uhorských kráľov. Tak skončil

Renesančný kaštieľ v Kecerovciach z 16. storočia so sochou svätého Ladislava

Ján Zápoľský, či ako ho volali jeho odporcovia regni aemulus – nepriateľ kráľovstva. Zdalo sa, že sa dvojvládie v Uhorsku skončilo, dokonca po smrti Zápoľského jeho manželka vdova Izabela v Šarišskom Potoku odovzdala kráľovskú korunu kráľovi Ferdinandovi I. Habsburskému.

Bolo to však iba zdanie. Stúpenci kráľa Jána I. Uhorského sa obrátili na sultána Osmanskej ríše Sulejmana. Padišáhovi a najzrenejšiemu Zákonodarcovi popri správe o smrti kráľa, ktorý skončil v júlových dňoch v roku 1540 v sedmohradskom Šebeši, predniesli žiadosť, aby Jeho Vznešenosť držala ochrannú ruku nad Zápoľského synom Jánom Žigmundom, ktorý sa narodil dva týždne pred úmrtím kráľa, a aby ho v intencii mierovej zmluvy z Veľkého Varadína uznala za následníka trónu (Eva Frimrová: Ján Zápoľský očami súčasníkov i nasledovníkov – štúdia Historického ústavu SAV 2006).

■ MLYNSKÉ KAMENE

Košice sa stali centrom moci Jána I. Uhorského po tom, čo mu brány mesta otvorili Ferdinandovi vojenský kapitáni. Mohol sa tiež spoliehať na tureckých spojencov, ktorých hranice boli neďaleko. Keďže mesto prisahalo vernosť Ferdinandovi, kráľ Ján sa rozhodol Košice potrestať aj tým, že mesto opustí sto

najbohatších nemeckých rodín a na ich miesto prídu sto rodín zo Zátisia. Navyše mestá, ktoré boli striedené v moci Ferdinanda či Zápoľského, museli podporovať armády proviantom, peniazmi i regrúti do vojska. A pritom armády oboch kráľov rekvirovali, čo sa dalo. Keď boli domy opustené, robili tak bez zábran, v prípade, že obyvatelia ostali vo svojich domoch, museli sa mať na pozore pred znásilnením najmä ženy a dievčatá. Situácia sa nezmenila ani po smrti kráľa Jána.

Gróf Ambróz Kecer, majiteľ hradu Kecerový Lipovec a príslušný panstva, bol stúpencom kráľa Ferdinanda. Viedlo ho k tomu poznanie, že hoci bol kráľ Ferdinand katolíkom, toleroval aj iné náboženské konfesie. To, že sa rozhodol správne, v ňom utvrdilo aj poznanie, že kráľ Ján v snahe zachrániť svoje mocenské postavenie, neváhal spoľčiť sa s osmanským padišahom Sulejmanom. Aj preto sa gróf syn Andrej dal do vojenských služieb kráľa Ferdinanda. Navyše sa gróf Ambróz Kecer domnieval, že do takej „zastrešenej krajiny“, kde sa nachádzal hrad Lipovec i jeho panstvo, vojská nezavítajú. Mýlil sa. Iróniou osudu sa tak stalo po kráľovej smrti v roku 1543. V roku, keď v Stoličnom Belehrade po tom, čo mesto dobyli Turci, svojho niekdajšieho chránenca a spojenca kráľa Jána Zápoľského

vytiahli z hrobky, zhanobili jeho telo a okradli. Na hrad Lipovec pravdepodobne prišla skupina prívržencov kráľa Jána, ktorá si s grómom možno vybavovala osobné spory z minulosti. Svedčí o tom list z kancelárie kráľa Jána, ktorým sa ospravedlnila Šarišskej stolici a príbuzným za násilie, ktoré sa udialo na hrade Kecerový Lipovec, pri ktorom zahynul gróf Ambróz Kecer...

„Obklúčili a zabili ho stúpenci kráľa Jána bez nášho vedomia a proti našej vôli. Tým zároveň nariaďujeme, aby hrad Lipovec bol vrátený Ambrózovmu synovi Andrejovi,“ uvádza sa v liste. Syn Andrej, ktorý po smrti otca našiel len rozvaliny hradu, rozhodol sa vystaviť slávnostný náhrobok, na ktorom okrem mien rodiny Kecerovcov uviedol aj meno vraha otca so zámerom, aby jeho zločin história nikdy nevymazala.

Andrej I. Kecer preslávil rodové meno v službách kráľa Ferdinanda I. Habsburského. Bol hlavným kapitánom uhorskej pechoty počas päťnástročnej vojny v bojoch proti Turkom pri Filakove. Deväť rokov slúžil ako podžupan šarišského župana i ako hlavný vojenský sudca Horného Uhorska, pričom ostal verný viedenskému dvoru.

■ KECEROVSKÁ SÚČASNOSŤ

V súčasnosti žije v obci Kecerovce takmer 3700 obyvateľov, z toho 3350 Rómov. Sakrálnou dominantou Keceroviec je rímskokatolícky Kostol svätého Ladislava, ktorý pochádza z roka 1628 a prešiel významnou prestavbou. S farárom ThLic. Františkom Slovákem sme si prezreli mramorový náhrobok významného predstaviteľa rodu Ambróza Kecera a jeho manželky Kataríny v južnej stene kostola. Na náhrobku sú uvedené nielen dátumy smrti zosnulých, ale aj meno Ambrózovho vraha Jána Zadarlu, ktorý bol v rodinnom archíve Kecerovcov známy ako Szekely – Sikul. Mramorový náhrobok nechal postaviť Ambrózov syn Andrej I. Kecer (1520 – 1599). Meno má vygravírované aj na zvone vo veži Kostola svätého Ladislava. Na tunajšom cintoríne sa nachádza náhrobný kameň jeho manželky Kláry Semseyovej. Aj neďaleká kaplnka pochádza zo 17. storočia. Obec je bohatá i na svetské pamiatky pripomínajúce obdobie šľachtických zemepánov. Zachovali sa dva kaštiele – neskorogotický z konca 15. storočia a renesančný zo 16. storočia so sochou svätého Ladislava. Hoci už majú vymožené strechy, takže do nich nezateká, a v rámci možností sa pokračuje v drobných stavebných úpravách, podľa starostu obce Miroslava Galasa-Zaufala na rozsiahlu rekonštrukciu, ktorou by vytvorili polyfunkčný objekt, potrebujú približne päť miliónov eur.

Pamiatky po Kecerovcoch sú aj v ďalších okolitých dedinách. V obci Opina sa zachovala pamiatka na syna Andreja Kecera (1583–1635). Slúžil u grófa Juraja Turza, hlavného kapitána banských miest, ako správca arzenálu. V čase Bočkajovho útoku ho vyslali do Košíc, kde bojoval pri obrane Tokaja a Varadína. Ferdinand II. zato šľachticovi zlepšil erb v armálese, ktorý je na náhrobnom kameni v neďalekej Opinej pri severnej stene Kostola svätej Barbory, kde ho nechala postaviť manželka Andreja II. Fiora Kamperová.

Juhovýchodne od obce Kecerovský Lipovec sa nachádzajú zvyšky toho, čo zostalo z hradu Lipovec. Martin Sárossy zo združenia Rákošcchio cesta, ktorý miesto navštívil, konštatoval: „Areál hradu na dvojkopci, ktorý pre laika vyzera ako les, pod zemou ukrýva zvyšky murív. O hrad sa nik nestará a často je vykrádaný hľadačmi s detektormi, o čom svedčia početné výkopy po celom hrade. Nenávrtné tak strácame cenné poznatky o histórii hradu.“

Atlét Jozef PLACHÝ pred polstoročím doslova zahanboval súperov Keď slovenskému Zátopkovi horeli päty

Vladimír MEZENCEV – Foto: Judita ČERMÁKOVÁ

Napriek tomu, že košický rodák Jozef PLACHÝ skončil s aktívnou činnosťou presne pred štyridsiatimi rokmi, stále má dost dôvodov na niečo spomínať a čo oslavovať. Aj keď v mnohých prípadoch sa to netýka osobných jubileí (narodil sa 28. februára 1949), predsa sa nejaké nájde aj v tomto roku. Dvadsaťosem rokov po tom, ako uplynulo presne polstoročie, čo sa stal medzinárodným halovým majstrom USA v behu na 880 yardov (804,50 m) v slávnej newyorskej Madison Garden Hall vynikajúcim časom 1 : 49,2 min.

„V hale bolo vyše dvadsaťtisíc divákov a mnohí z nich fajčili, čo, samozrejme, atlétom neprosievalo, naopak. Bežalo sa na drevenej palubovke, pričom jeden okruh meral 160 yardov a ja som mal v tretrách s malými klinčekmi vloženú kovovú platničku, do ktorej boli zatočené. Tá sa počas behu tak nahriala, že ma doslova páliť chodidlá. Možnože práve to ma hnalo dopredu, aby som bol čím skôr v cieľi a mohol si ich zobuť. Doteraz ich mám vo svojej zbierke trofejí,“ smeje sa neoficiálne najlepší slovenský bežec 20. storočia a oficiálne legenda slovenského

PROFIL

športu s poradovým číslom 10. Poctu získal ako prvý Košičan, ktorému tento čestný titul udelili Slovenský olympijský a športový výbor spoločne s Klubom športových novinárov pri Slovenskom syndikáte novinárov. Len pre zaujímavosť – o rok neskôr sa v poradí jedenástou legendou stal hokejista Igor Liba, teda ďalší Košičan, majster sveta z roka 1985, 66-násobný reprezentant Československa, najúspešnejší slovenský kanonier v dejinách spoločných čs. tímov s 211 gólmi, ktorého už nikto nemôže prekonať.

NA OVÁLOCH V ZÁMORÍ

Vráťme sa však do roka 1972, keď sa v najslávnejšej newyorskej hale uskutočnilo otvorené majstrovstvá Ameriky. Okrem Plachého na

Jeden z najznámejších slovenských atlétov Jozef PLACHÝ v domácom prostredí

šampionáte v jeho víťaznej disciplíne zápolili stredopoliari aj z Austrálie, Kanady, Poľska a, samozrejme, domáca elita. Zo šiestich postupovali do finále iba najrýchlejší, pričom finále bolo na naše pomery veľmi neskoro – o 21. hodine miestneho času.

Po návrate domov sa Plachému ušlo dosť slávy i oficiálnych prijatí aj vysokými straníkmi a štátnymi predstaviteľmi. Potom mu však hrozilo potrestanie, ale v problémoch sa ocitol úplne nevinne. „Po skončení finále sa na mňa doslova vrhli miestni novinári, ja som do mikrofónov na ich otázky odpovedal na všetky strany, a až neskôr naše štátne orgány zistili, že som odpo-

vedal aj na otázky Hlasu Ameriky, u nás rušeného vysielať považovaného za štvavé a protisocialistické. Našťastie, všetky otázky i moje odpovede na ne súviseli iba s mojim behom, a tak mi doma nakoniec dali pokoj,“ spomína Plachý na udalosti pred päťdesiatimi rokmi.

PAMÄTNÉ TURNÉ

V roku 1972, teda pred polstoročím, Plachého v Amerike len tak niečo neprekvapilo. Veď vtedy absolvoval už štvrté turné po USA od Atlantického oceána po Tichý oceán. Napriek tomu, že v roku 1972 sa o Plachého prednostiach v atletickom svete už dostatočne vedelo (5. miesto na olympiáde 1968 v Mexiku a víťazstvo v medzikontinentálnom stretnutí Európa – Amerika v Stuttgarte o rok neskôr v behu na 800 m v najhodnotnejšom výkone podujatia – časom 1 : 45,4 min.), premiérovú cestu po atletických ovaloch v USA absolvoval vďaka manželom Věře Čáslavskej a Josefovi Odložilovi. Ako slávny športový pár dostali pozvanie po OH 1968, na ktorých gymnastka V. Čáslavská bola najjagavejšou hviezdou vtedy najväčšieho športového sviatku planéty. A J. Odložil, ktorého bežecká kariéra sa začala počas vojenčiny v Košiciach, mal na svojom konte striebro z OH 1964 v Tokiu. Jeho svadbu s Čáslavskou, držiteľkou siedmich zlatých olympijských medailí, sledovali z Mexika na televíznych obrazovkách stovky miliónov ľudí na celom svete. Nečudo,

že vtedy dvadsaťročného Jožka Plachého si počas spanilej jazdy tohto tria po Amerike málokto všimol. Košičan si to vynahradil v ďalších rokoch, keď už za Atlantik letel sám, resp. v sprievode svojho trénera Jana Lišku. Celková bilancia Plachého halových zápolení pozostávala z 35 štartov, z toho 15 víťazných, pričom ani raz neskončil horší ako tretí!

Napriek veľkému podujatiu cena pre medzinárodného halového majstra USA bola pomerne skromná. Malý postriebrený tanierik s textom a medaila.

že vtedy dvadsaťročného Jožka Plachého si počas spanilej jazdy tohto tria po Amerike málokto všimol. Košičan si to vynahradil v ďalších rokoch, keď už za Atlantik letel sám, resp. v sprievode svojho trénera Jana Lišku. Celková bilancia Plachého halových zápolení pozostávala z 35 štartov, z toho 15 víťazných, pričom ani raz neskončil horší ako tretí!

TRÉNING NA EXKAVÁTORE

Plachý sa dodnes netají tým, že pri vstupe do Madison Garden Hall i druhých podobných objektov v Amerike mu spočiatku vždy vrazilo dych. Napriek tomu, že s atletikou už niečo prešiel a zažil, vždy to bolo iba na otvorených dráhach, takže nič podobné nevidel. Veď bez slov veľa hovoria aj fotografie z príprav na jeho halové preteky v USA. Z Východoslovenských železiarní priniesli vyradený gumový pás z exkavátora, ten položili na sneh na štadióne Lokomotívy a pod dohľadom trénera Jana Lišku Jožo behal po gume...

Jozef Plachý sa stal dokonca aj majstrom dnes už neexistujúcej krajiny – Sovietskeho zväzu. Bolo to v Soči v roku 1977, mal teda už dvadsaťosem rokov a tento titul získal v novej disciplíne – v behu na 1 500 m. Majstrovstvá ZSSR sa vtedy konali v rámci Memorálu bratov Znamenských. To je však už iná kapitola športového života tejto legendy...

ATLETICKÝ MATUZALEM

Čo je stále na „Slovenskom Zátopkovi“ ešte zaujímavé? Že svojho času ako jediný stredopoliar na svete dokázal byť medzi najlepšimi celých šesťnásť rokov, čo sa nepodarilo ani jednému z jeho súperov. Ani tým, ktorí boli ešte rýchlejší ako on. Akurát „presedel“ z osemstovky na 1 500 metrov dlhú trať. Vtedy sa už spomenutí rivali na dráhach iba pozerali na svoje treťtviace niekde v rodinných skladiskách na klinci. Plachý ešte ako tridsaťjedenročný úspešne obstál na OH 1980 v Moskve, kde sa v behu na 1 500 metrov prebojoval až do finále a obsadil veľmi hodnotné 6. miesto. Väčšina z jeho rovesníkov – konkurentov z bežeckých ovalov – sa už vtedy naňho pozerala len na televíznych obrazovkách, keďže s aktívnym súťažením už dávno skončili... Sám Plachý si vtedy nomináciu do Moskvy musel doslova vychodiť. Od dverí k dverám, od jedného funkcionára k druhému, pretože pre tých zodpovedných za nomináciu bol jednoduchou už starý a podľa nich už nemal šancu prebojovať sa ani do semifinále...

Nezastavil sa ani po skončení bežeckej kariéry. Podieľal sa na realizácii úspešného celoslovenského projektu Hľadáme nového Josefa Plachého. Z neznámych dôvodov ho zainteresovaní zrušili a ten nový pod názvom Hľadáme nových olympionikov sa veľmi neujal a zanikol. Ani to Plachého neodradilo. Spolu s priateľmi založili bežecké podujatie Plachého míľa pre deti od piatich rokov po maturantov na tratiach dlhých od 100 po 1 609 metrov. Vyše desaťrocie ho naša športová legenda financovala sama, až v minulom roku sa uskutočnilo za mestské peniaze. Stalo sa tak až po tom, keď primátor Košíc Jaroslav Polaček (nezavislý) sa osobne prišiel pozrieť na podujatie a uvidel na ňom celé stovky detí od materských škôl po gymnazistov. Preto dnes Jozef Plachý venuje toľko energie i financií na svoju míľu? Lebo sa z roka na rok teší na to, ako uvidí drobzig bežať „o život“ medzi štartom a cieľom...

Speváčka Mária MAČOŠKOVÁ je splnomocnený folklórny veľvyslanec našej domoviny

Zaspívajme sobi dvoma holosami...

EMIL SEMANCO – Foto: agentúrny servis

„Za každým jedným oceneným sa skrýva životný príbeh, ktorý priniesol dobro, ľudskosť a prospech našej spoločnosti,“ na deň štátneho sviatku víťazstva nad fašizmom aj na Deň matiek to v budove bratislavskej Reduty pri príležitosti 29. výročia vzniku Slovenskej republiky povedala v príhovore počas odovzdávania štátnych vyznamenaní dvadsiatimi osobnosťami spoločenského a kultúrneho života prezidentka SR Zuzana Čaputová. Za významné zásluhy o rozvoj v oblasti kultúry si prezidentskú medailu prevzala aj jedna z najvýznamnejších predstaviteľiek kultúrneho života Rusínov speváčka ľudových piesní Mária MAČOŠKOVÁ.

Aj u nás po rokoch pandémie odmiky svtá na dni spevu a tanca. Opäť zazurčí veselosť, ako keď sa z pramenných stužiek najprv do jarčekov a potom do potôčkov pospájajú v rodnjej zemi ukryté životodarné šťavy. Začiatkom júna sa zletnieva na folklórne festivaly. Od amfiteátra pod Tromi korunami v Zamagurí po Gombasek na juhu, od Svidníka na východe cez Východnú, Detvu, Terchovú po Myjavu v kopaničiarskom prihraničnom pomedzí a ešte ďalej k slováckej Strážnici aj na nám blízke Valašsko – všade sa v sprievodoch pohýňajú krojované súbory a muziky. V plnej paráde a v zda najúprimnejšom a najradostnejšom ľudskom prejave predvádzajú veľké a inšpiratívne bohatstvo ľudovej tradície. Jej najlepšie predstavitelia a reprezentanti povýšili folklórne impulzy a inšpirácie na profesionálne umenie a stali sa nemenovanými, ale nie bezmennými diplomatmi našej – v tomto ohľade bohatstvom oplývajúcej vlasti.

UDIVUJÚCA REPUTÁCIA

Vyššie šesťdesiat rokov má meno zasluživé umelkyne Márie Mačoškovej hodnotu a hodnosť splnomocneného folklórneho veľvyslanca našej krajiny. A tak ako je v kariérom zastupiteľskom

zboze hierarchia prirodzených a služobných autorít, aj ona si už na folklórnych scénach pomaly vyslúžila doyensujú pozíciu! Na potvrdenie uvediem iba jeden výrečný fakt. V Poddukelskom umeleckom ľudovom súbore účinkovala ako speváčka a sólistka od roka 1956 bezmála štyridsať rokov. A folklórnu scénu stále neopustila!

„Mne k srdcu prirástlo celé Slovensko. A môžem smelo tvrdiť, že ho mám

ČRTA

dobře zmapované. Najmä na východe republiky hádam ani niet významnejšieho kultúrneho podujatia, folklórneho festivalu, mesta, ba možno ani dedinky s kultúrnym domom, kde by som nebola účinkovala na celosúborových alebo skupinových vystúpeniach prešovského PULS-u, alebo ako sólistka,“ povedala mi, keď sme pripravovali monografiu popredných slovenských osobností Najkrajší kút.

RUSÍNSKE ŽRIEDLO

Mária Mačoškova, rodáčka z obce Potôčky/Potičky (* 30. 3. 1940), právom označovaná ako prvá dáma rusínskej piesne, spievala v rozľahlých amfiteátroch, na veľkých scénach našich aj zahraničných miest a pred mnohopo-

Mária MAČOŠKOVÁ

četným publikom, ale v duši – ako sa neraz vyznala – nosila stále svoje rodné materinské Stropkovsko.

„Odtiaľ, z tohto kúta domoviny pochádzam, tu ma ľudia vždy prijímali a prijímajú ako svoju. Neľahko sa vyberá to, čo sa vám do mysle a duše zapísalo ako najkrajšie miesto. Je to ťažké rozhodovanie, ale nikomu neukrídlim a nič neobídeme, keď uprednostním svoju rodnú malinkú rusínsku obec Potôčky. Leží pod Makovicou, na ktorej sú ruiny kedysi hrdého rákociovského sídelného hradu Zborov. Odtiaľ sa zurkotavé jarčeky zlievajú k Ondave a do Domaše. Odtiaľ pochádzam, stáde som vyšla s pesničkami do sveta rozsievať ľuďom radosť a potešenie,“ ukladá do rámčeka citu svoj vzťah k rodu čerstvá laureátka vysokého štátneho vyznamenania, z ktorého musia mať radosť všetci milovníci spevnej rusínčiny. A tak túto skutočnosť aj sprevádzajú ohlasy a uznaním speváckeho majstrovstva na sociálnych sieťach.

„Rodičov už dávno nemám, ale keď tam zavšem zjdem na cintorín, poobzerám sa po Ondavskej vrchovine, po našom choťari, viem, že môj spev tiež tu pramení, že práve v spevnej rusínčine má svoje žriedlo a začiatok v detských rokoch pri pasiení kráv...“ pridáva vyznanie táto brilantná folklórna interpretka.

„Rodičov už dávno nemám, ale keď tam zavšem zjdem na cintorín, poobzerám sa po Ondavskej vrchovine, po našom choťari, viem, že môj spev tiež tu pramení, že práve v spevnej rusínčine má svoje žriedlo a začiatok v detských rokoch pri pasiení kráv...“ pridáva vyznanie táto brilantná folklórna interpretka.

MOST CEZ DIALKY

V časoch, keď vznikala moja spomínaná kniha Črt Najkrajší kút a my sme sa stretli na akomsi rusínskom podujatí v Bratislave, kde Mária Mačoškova účinkovala, o svojom vzťahu k malebným miestam v Nízkyh Beskydách pri potôčku Vojtovic, ale aj o svojej, vždy hrdo priznávanej identite povedala: „Nikdy som nepobadala, či už som prišla do slovenskej, maďarskej, alebo mantáckej dediny, že by mi niekde dávali pocit, že som Rusínka – všade ma prijímali srdečne a s priaz-

nou. A nielen mňa, ale celý náš súbor. Roky som spolupracovala a stále spolupracujem nielen so Slovenským rozhlasom, od šesťdesiateho štvrtého aj s Brnianskym rozhlasovým orchestrom, a mohla som tu naspievať pesničky ukrajinské, rusínske, zemplínske, šarišské... Tá, čo ma urobila známu – Zaspívajme sobi dvoma holosami, zaznela v mojom podaní v roku 1967 na prvej premiére nášho súboru. Žiaľ, s už nebhým pánom Kostiukom, ktorý ju vtedy zaradil do programu.“

V Divadle Alexandra Duchoviča aj v PULS-e, ktorý mal na Baštovej ulici v Prešove svoju materskú scénu, zažila niekoľko generačných výmen. Do dôchodku ju poslali, aj keď si myslela, že by ešte mohla a vládala... Po ťoľkých rokoch si svoj odchod predstavovala inakšie. Ale nechajme to... Život je zavšem aj o nevďaku. Teraz sa ukázalo, že ten pocit mal svoje opodstatnenie.

Spev nestarne a láska k nemu zostáva. Preto ju potešila ponuka na účinkovanie s iným prešovským folklórnym telesom a rada medzi tých mladých chodí, keď ju pozvú.

V spomienkach navždy zostanú vystúpenia s Jožkom Prihodom, ktorý bol veľký umelec a dobrý nevhádzny človek. Stačilo, aby vyšiel na pódium a už zaznieval potlesk...

Pani Marka má nezabudnuteľné zážitky z účinkovania s kolegom Rudolfom Smoterom. A vari najslávnejšie sú z prvého lemkovského festivalu v USA. V roku 1966 ešte žili krajan, stárki, čo už dnes možno ani nežijú, osemdesiatpäťroční aj starší, čo poznali nahrávky PULS-u...

„Keď sme im zaspievali „naživo“, videla som v mnohých očiach slzy. Niet väčšej pochvaly, ako keď nám úprimne dojatí tvrdili: Preboha, veď vy ste nám za more doniesli kus našej rodnej zeme!“

Pieseň je most cez dialky.

Matica slovenská odhalí vo svojej aleji bustu štúrovca Štefana M. Daxnera

Rozkvitne pestrá kytica Slovesnej jari

Text a foto: Martin JADRANSKÝ

Onedlho sa v Martine a blízkom okolí uskutoční ďalší diel veľkého literárneho sviatku. „Vypukne“ tam 6. – 9. júna 2022 už 56. ročník Slovesnej jari, kontinuálne najstaršieho podujatia venovaného najmä mnohostrannému a bohatému životu kvalitnej pôvodnej slovenskej literatúry.

Nečudo, veď od jeho zrodu pri ňom stoja tradičné inštitucionálne „bašty“ aj tejto časti našej národnej kultúry – Matica slovenská a Spolok slovenských spisovateľov. Teda najstaršia kultúrna inštitúcia Slovákov a najstarší spoločenstvo združujúci tvorivých ľudí pera pod Tatrami.

DLHÁ HISTÓRIA

Pri pohľade do minulosti zistíme, že Slovesná jar vznikla pôvodne ako súčasť Martinských kultúrnych slávností, nadväzujúcich na tradíciu matičných augustových zhromaždení v 19. storočí. Čoskoro po svojom vzniku však bola transformovaná do plnohodnotného samostatného podujatia, ktoré si rýchlo získalo obdivuhodne široké divácke zázemie a patrilo medzi najpopulárnejšie kultúrne podujatia na Slovensku. Táto literárna jar navyše mala a stále má aj silný spoločenský rozmer a presah. Aj v uplynulých dvoch rokoch počas obmedzení spôsobených covidovou pandémieou patrila medzi hŕstku podujatí pod Tatrami, ktoré neboli zrušené a kontinuálne v daných možnostiach ponúkala ďalej pohľad na mnohozrnmerný život literatúry a kultúry vôbec. Organizátori Slovesnej jari – najstaršieho literárneho festivalu na Slovensku – aj tentoraz pripravili 6. až 9. júna 2022 pre priaznivcov dobrej literatúry,

kultúry a umenia zaujímavý multizánrový program. Popri tradičných stretnutiach s tvorcami literárneho slova, básnikmi aj prozaikmi v ňom nebudú chýbať prezentácie najnovších knižných titulov, slávnostné vyhodnotenia celoslovenskej literárnej súťaže Paulinyho Turiec, vernisáže výstav, pripomenutie dvestoročnice narodenia viacerých predstaviteľov štúrovskej generácie, 161. výročia Memoranda národa slovenského,

programy pre začínajúcich tvorcov i najmladších čitateľov, hudobné vystúpenia, divadelné predstavenie, filmové projekcie...

PESTRÝ PROGRAM

Silný matičný vklad do pestrej kytice programov sa prejaví predovšetkým bohatým dňaním v utorok 7. júna. Na priame poludnie v areáli budovy Matice slovenskej na Ulici P. Mudroňa 1 bude vernisáž výstavy Odkaz štúrovskej generácie. Ide o výstavný putovný projekt inštitúcie pri príležitosti Roka odkazu štúrovcov. Vzápätí o 13. hodine bude nasledovať slávnostné odhalenie busty Štefana Marka Daxnera v priestoroch pred budovou, kde tak pribudne podobizeň ďalšieho významného národovca. O 14. hodine Matica (v tomto prípade najviac jej zložka Mladá Matica) organizuje (a zároveň pozýva každého záujemcu o tento pútavý programový celok! na martinskú pešiu zónu) alegorický sprievod na Národný cintorín. Tam sa bude konať pieteň a dôstojne koncipovaný program pod názvom Štúrovci na Národnom cintoríne. Pôjde

o symbolické polozenie vencov na hroby siedmich štúrovcov pri príležitosti dvojtého výročia ich narodenia. Nebudú chýbať ani krátke inšcenované pohľady na ich životy a dielo, o ktoré sa tradične postarajú divadelní ochotníci zo skupiny MADOS z Liptovského Mikuláša.

ŠKOLA FANTÁZIE

Spolok slovenských spisovateľov zase svoj najväčší vklad logicky prináša v účasti spisovateľov a programoch venovaných práve literatúre a jej aktuálnym podobám takpovediac ad hoc. Z tohto pohľadu dominuje v programovej štruktúre Slovesnej jari 2022 asi najviac streda 8. 6. Už o 10. hodine bude v Turčianskej knižnici – pobočka Sevepokrachovať dlhodobý projekt Jamá škola fantázie, čo je program určený pre žiakov základných škôl, ďalším dielom. Tentoraz medzi malých čitateľov zavítajú spisovatelia Peter Mišák a Igor Válek. Hovoriť budú najmä o povestiach a rozprávkach vo svojich knihách. Presne v tom istom čase na Základnej škole Hurbanova budú iní žiaci spoznávať Slovo ako čokoládu. To je nápaditý názov literárno-hudobného pásma, ktorý s viacerými autormi pripravil Slovenský literárny ústav MS. O 15. hodine sa program presunie do hlavnej budovy Turčianskej knižnice v centre Martina

a bude tam hosťovať až do večera. Najskôr to bude komponované literárno-hudobné pásmo Životná cesta Jána Kollára, venované 170. výročiu úmrtia významnej osobnosti slovenských a slovenských dejín. Po krátkej prestávke, o 17. hodine, opäť SSS ponúkne stretnutie s literárnymi tvorcami PODOBY SLOVA, keď sa predstaví Lena Riečanová, Katarína Mikolášová, Pavol Tomašovič, Jaroslav Klus, Igor Cvachov a ďalší.

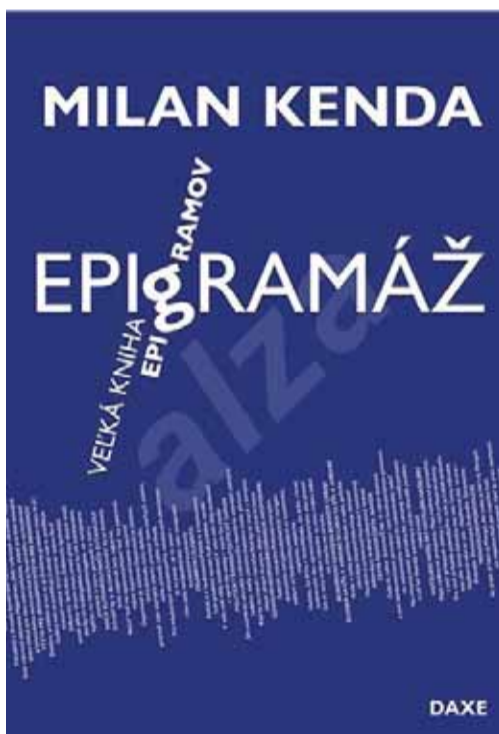
Návštevník Slovesnej jari ešte toho bude čakať dost, no na tomto mieste chceme upozorniť na štvrtkový (9. 6. o 17. hodine v Slovenskom komornom divadle) program Turiec – sto rokov na filmovej mape, venovaný stému výročiu slovenskej premiéry nášho hraného filmu Jánošík.

Už sme uvádzali, že aj 56. ročník Slovesnej jari opäť organizuje Spolok slovenských spisovateľov v spolupráci s Maticou slovenskou a mestom Martin, Radou národnej kultúry, Turčianskou knižnicou, so Slovenským komorným divadlom, s Kultúrnou scénou v Martine a ďalšími partnermi. Organizátori srdečne pozývajú všetkých priaznivcov predovšetkým pôvodnej knižnej kultúry aj ďalších spriaznených múz. Na tradičný festival plný kvalitnej pôvodnej poézie a prózy, ba doslova chuti, vóni, farieb... Druhý júnový týždeň bude v Turčianskej záhradke a v Martine, mekke pôvodného slovenského literárneho slova, ako mesto právom nazývajú literárni historici a publicisti, dôkazom, že úspešný priebeh podujatia je spoločným dielom organizátorov, účinkujúcich, divákov a atmosféry. Kto v spomínané dni zavíta do Turca, istotne neobanuje a stretne literatúru určite ako závan osvieženia, poučenia a určite aj inšpirácie.

Aforista Milan KENDA vydal novú knihu epigramov

Úsmevná veršovaná kritika

KNIHA TÝŽDŇA

Nemožno očakávať od dobrého aforistu, aby ospevoval kritické javy a bezcharakterných jedincov či rozhádanú a nemúdrú vládu. Tak ako človek i jav aj dobrý literárny útvar pomenovaný aforizmus má svoju charakteristiku – a tou je upozorňovanie na vyskytujúce sa negatíva. Zálubu v tomto úspornom, ale dôležitom žánri našiel už pred mnohými rokmi básnik, spisovateľ, fejtonista, pôvodne prírodovedec Milan Kenda. Doteraz je tvorcem vyše dvanásttisíc humoristicko-satirických aforizmov. Mnohé sme mohli čítať jednotlivito vo viacerých periodikách, no mnohé z nich sústredil aj do knižky Epigramy a epidraky, za ktorú získal v roku 1995 cenu; vyše tritisíc ich predstavil v zbierke Aforaaféry. Teraz prichádza s novou knižkou nazvanou Epigramáž – Veľká kniha epigramov. Čitateľ v nej nájde až 456 veršovaných krátkych, najmä dvojveršových aforizmov. V špeciálnom doslove knihy našla priestor aj odborná literárno-teoretická štúdiá o epigrame v konfrontácii s aforizmom. Hoci autor Kenda pokladá tieto dva útvary za príbuzné, doslova ich označuje za bližence, predsa len je medzi nimi nemalý rozdiel. Kým aforizmus má prozaický tvar, chýba mu rytmus a rým. Inými slovami: epigram rovná sa veršovaný aforizmus. Na takéto humoristicko-satirické, na slová úsporné miniatury je Milan Kenda majster. Jeho najnovšiu knihu Epigramáž, vydanú vo vydavateľstve Daxe v pevnej väzbe, možno považovať za unikát – jednak počtom spomínaných krátkych humoristicko-satirických útvarov, no tiež za nezvyčajné interview, v ktorom vyspovedá sám seba, čím prezradí veľa zo svojho publicisticko-spisovateľského života. Jedinečnosť myšlienok sústredných na 112 stranách plus rozhovor samého so sebou čitateľov v súčasnom politickom i spoločenskom dusne určite osvieži.

Anna SLÁVIKOVÁ

MEDAILÓN

Všestranný výtvarník Jozef VYDRNÁK absolvoval štúdium na SVŠT v Bratislave a VŠVU oddelenie dizajnu u prof. L. Longauera. Profesionálne sa venuje malbe, kresbe, grafickému dizajnu, voľnej a užitéj grafike, knižnej ilustrácii. V deväťdesiatych rokoch pod vplyvom niektorých svojich prác v oblasti grafického dizajnu robil súkromný výskum v teoreticko-filozofickej oblasti – definovanie MANIFESTU a dvojice DODATKOV

Ceny pre postmodernistu

vlastnej tvorivej platformy EnergArtS. Tento prístup uplatňuje v kresbe a malbe a neskôr ho uplatnil pri tvorbe autorskej knihy Grafické rovnice na vytváranie hybridných tvarov písma, ktorá na medzinárodnom Bienále knižného umenia Martin, 2001 získala Cenu za typografiu a tvorbu písma. Dlhoročný priateľ viacerých predstaviteľov medzivojnovej a povojnovej slovenskej výtvarnej moderny a zakladateľ súkromnej Galérie Schürger v Trvdosine pán Juraj Schürger vybral týmto prístupom vytvorené olejomalby Vydárnka do kolekcie slovenskej postmoderny pre výstavu SLOVENSKÁ MODERNA, POSTMODERNA, ktorá pod kuratelou Dr. Podušela zo SNG v Bratislave bola realizovaná v spomínanej galérii. Princíp tvorby prístupom EAS spočíva v používaní jednoduchých čiar pri zobrazovaní sledovanej reality (veci, príbehu, deja...) tohto sveta – čiara môže plniť funkciu rezu danej reality alebo v inej polohe funkciu časovej osi. Znamená to, že danú zobrazovanú vec môžeme zobrazovať na jednom obraze v rezoch, ale i v jej rôznych podobách, ktorým podlieha v premene času. Charakteristickým sa potom stáva i rozklad reality do kompozície viac-menej neuzavretých línií, pričom v malbe potom farba môže plniť opticky stmievajúcu funkciu. Jozef Vydárnka sa za svoju invenčnú prácu a jej výsledky doteraz zaslúžene dočkal aj viacerých ocenení. Spomenieme Cenu fra Angelico. Alebo zastúpenie v kolekcii Slovenskej únie karikatúristov (SUK), ktorá na celosvetovom festivale kresleného humoru a satiry v Saint Just le Martel (Francúzsko) získala hlavnú cenu Veľká ceruzka. Neprehliadnuteľnú časť Vydárnkovej diela tvorí sakrálna tematika a duchovno je jedným z pilierov jeho tvorivosti.

Igor Válek

HUMORESKA

Milí spoluobčania, v tomto čísle vládnoparlamentných novín vám poradíme, ako šetriť. Naše ministerstvá vám už poskytli prvé informácie. Priznajte si sebakriticky, ako ste doteraz plynuli. Rozšafne ste si vykurovali domácnosti na tridsať stupňov, behali po bytoch v treniakach, hriali ste sa vo svojich bazénoch a virivkách a sťažovali sa na výšku, lepšie povedané nížku dôchodkov, príspevkov na deti a podpory v nezamestnanosti. Varili ste v hrncoch bez pokrievok. Robili ste si hrianky s kaviárom, tatarákom z telaciny a zapíjali ich šampanským Mumm Cordon Rouge. Piekli ste si

živánsku, vyprázali šnicle, používali chladničky a mrazničky a sťažovali sa na vysoké ceny energií a infláciu. Teraz sa bude šetriť, nech to stojí, koľko chce.

Ak máte doma chladničku, v ktorej sa tvorí námraza, námrazu oškrabete do pohára. Ušetrite aj vodu, aj energiu. Veríme, že z chladničky ste už dávno vykrátili žiarovku

sa nazývali žobračky. Tešte sa, dostanete gratis tablety. Ak zaplatíte za elektrinu, budete si ich môcť dobiť. Plyn nebudete musieť platiť, ušetrite, vypne sa

divadla jedného herca zavádzame v SND operu jedného speváka.

Kvantitu nahradzame kvalitou. Ak je naozaj dobrým spevákom, zaspievať Zbor Židov z Nabucca alebo smútočný viachlasný kondukt za kultúrou mu nemôže robiť problém. V Shakespearových časoch muži hrávali aj ženské roly, môže trénovať alt a soprán. Žiadny mesačný fixný plat. Bude pekne štika: prichod na scénu – štik, zaspieva, odchod zo scény – štik. Hodinová mzda, mzdová kategória 3. Ako šetríme na ďalších ministerstvách, dozviете sa v budúcom čísle. Zatiaľ vás, milí spoluobčania, prosíme len o jedno. Nepúšťajte si plyn!

Milan ČASNOCHA MIKŠ

Spoluobčania, nepúšťajte si plyn

Podľa návodu ministerstva máte odrazu robiť niekoľko jedál. Pre menej chápaných príklad: Varíte si vajcia natvrdo. Čo ste robili doteraz s horúcou vodou? Vylievali? Odteraz si z tej vody hneď urobíte čaj alebo kávu. Ušetrite dvakrát – aj vodu, aj energiu. Otvoríte si fľašku whisky The Macallan M 70 (za šesťtisíc eur sedemdecka) a potrebujete ľad?

– akú máte istotu, že zhasne pri zatvorených dverkách? Dobré správy máme pre dôchodcov. Najmä pre tých, ktorí sa neplánovali dožiť Vianoc. Vianočný príspevok na prežitie dostanete o pol roka skôr. Budúcoroční vianočný na tieto Vianoce. Dôchodky vám zdvojnásobíme. Budete ich dostávať každý druhý mesiac. Lístky na stravu sú už v tlači. Niekedy

sám. Už sa na tom u susedov pracuje. Budte vzorom svojim potomkom. Ide zima? Vysvetlite im, čo to boli čukotky, bombardiaky, vatované kabáty a ušianky. Máte vlaky zadarmo. Namiesto kúrenia ráno nastúpte na vlak Bratislava – Košice, večer Košice – Bratislava. Berte si príklad z nás. My vaši dobrodincí šetríme tiež všade, kde sa dá, aj nedá. V kultúre podľa vzoru

Matica slovenská maže skrivodlivosť a obnovuje svoju bibliotéku

Bibliotéka obsahuje vyše desaťtisíc kníh

Text a foto: Zdenko TKÁČ

V tomto roku sa Matica slovenská rozhodla obnoviť Bibliotéku Matice slovenskej, ktorú chce nahradiť stratu pôvodnej Bibliotéky, respektíve Slovenskej národnej knižnice. Tá bola od Matice slovenskej odčlenená v roku 2000 tzv. knižničným zákonom ministra kultúry Milana Kňažka, čo je dodnes evidentná krivda a stále nezahojená rana.

AKTUÁLNE

Už v roku 2020 sa začali pripravné práce. Presunuli sa kancelárie Archívu Matice slovenskej v druhej budove Matice slovenskej a vykonali sa stavebné úpravy, ktorými sa rozšíril priestor pôvodných kancelárií na ciele knižnice. Potom sa miestnosť novej Bibliotéky Matice slovenskej zariadila regálovým nábytkom a výstavnými stoličkami.

Nové priestory matickej bibliotéky v sídelnej budove ustanovizne v Martine

KATALOGIZÁCIA KNÍH

V roku 2021 sa začala bibliotéka naplňať tým najdôležitejším pre každú knižnicu – knihami. Iniciatívu vedeckého tajomníka Matice slovenskej Pavla Maduru došlo k zlúčeniu príručných knižnic Archívu Matice slovenskej, Slovenského Historického ústavu Matice slovenskej, Slovenského literárneho ústavu Matice slovenskej, Strediska národnostných vzťahov Matice slovenskej a Informačného ústredia Matice slovenskej. Knižné zbierky sa zlúčili aj s Exilovou knižnicou v Žiline a vznikol tak základ pre Bibliotéku Matice slovenskej, ktorá v súčasnosti obsahuje vyše desaťtisíc knižničných jedno-

tiel. Knihy museli byť pred svojím zaradením do bibliotéky ošetrené a dôkladne očistené. Potom musela každá publikácia prejsť katalogizáciou v systéme Koha, ktorý poskytuje Matici slovenskej Slovenská národná knižnica. Katalogizáciu vykonávajú pracovníci Archívu Matice slovenskej Jana Žumarová a Zdenko Tkáč. Pri katalogizácii dostala každá publikácia svoje prírastkové číslo, čiarový kód a signatúru, podľa ktorej bola uložená v regálovom systéme bibliotéky. Následne sa jednotlivé, ktoré úspešne prešli katalogizáciou, ukladajú podľa systému medzinárodného desiatinného triedenia (MDT). Do konca apríla 2022 prešlo katalo-

gizáciou 2 550 publikácií a ďalších 261 publikácií bolo pre duplicitu umiestnených do depotu Archívu MS.

ROZŠIROVANIE KAPACITY

Koncom roka 2021 doterajšie priestory už pre potreby Bibliotéky Matice slovenskej nestačili. Na jar 2022 sa preto zväčšili o nadstavce k regálovému systému, ktoré rozšírili kapacitu bibliotéky zo 139 bežných metrov na 160 bežných metrov. Nové regály sa opäť zaplnili knihami už v priebehu jedného týždňa. Preto sa v apríli 2022 nechali vyrobiť ďalšie nadstavce, ktoré zvýšili jej kapacitu na 170 bežných metrov. V biblio-

téke sa nachádza aj výstavná stena so vzácnymi publikáciami, ktoré zaberajú 23 bežných metrov. Sú tu najstaršie ročníky Slovenských pohľadov, Živeny, Historického časopisu, Slovenských národných novín, vzácne encyklopédie a i.

DARY DO FONDU

V roku 2021 sa do Bibliotéky Matice slovenskej dostalo 76 darovaných publikácií. Väčšinu darov tvorili monografie, desať z celkového počtu boli periodiká. Väčšina darovaných kníh bola v slovenskom jazyku, ale našli sa aj dary v češtine, srbčine, ruštine, nemčine a angličtine. Najviac publikácií podaroval predseda MS Marián Gešper. Väčšinu darov tvorili novšie publikácie vydané v posledných rokoch. Našli sa však aj staršie darované diela. Najstaršou knihou bola kniha U nás od Jozefa Cígera Hronského z roka 1923, ktorú Bibliotéke Matice slovenskej podarovala Eva Svobodová.

Za všetky dary do Bibliotéky Matice slovenskej jej pracovníci aj takto ďakujú a tešia sa na všetky publikácie, ktoré sa zariaďujú do jej zbierky v tomto roku

MATIČNÉ DEPEŠE

BENIAKOVE CHYNORANY

Už po dvadsiaty ôsmy raz organizátori – obec Chynorany, tamajší MO Matice slovenskej, Triebečské osvetové stredisko Topoľčany, Regionálne kultúrne centrum Prievidza, Malokarpatské osvetové stredisko Modra, Okresná organizácia Únie žien Slovenska Košice IV., Stredo-slovenské osvetové stredisko Banská Bystrica a Liptovské kultúrne stredisko v Liptovskom Mikuláši – pripravili 6. až 8. mája festival Beniakove Chynorany so spomienkovým večerom a poctou básnikov, prehliadkou jeho pamätnej izby, svätou omšou, hodnotiacim seminárom, najmä však so súťažou v umeleckom prednese poézie a slávnostným vyhlásením výsledkov v miestnom Katolíckom dome.

IKONOGRÁFICKÁ ABECEDA

Velvyslanectvo Bulharskej republiky a Bulharský kultúrny inštitút požívajú na prehliadku výstavy bulharskej výtvarnícky Stefy Nikolovej IKONA. Abeceda, obrazov a znakov. Výstavu otvorili 11. mája pri príležitosti štátneho sviatku Bulharskej republiky Dňa svätých bratov Cyrila a Metoda, bulharskej azbuky, osvety, kultúry a slovenskej literatúry. Záštitu nad podujatím prevzal mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Bulharskej republiky v Slovenskej republike Jeho Excelencia Vasil Petkov. Zaujímavú expozíciu si môžete prezrieť v sídle BKI na Jesenského ulici v našom hlavnom meste.

ORSZÁGH CUP

V Liptovskom Mikuláši sa premiérovým uskutočnil Országh cup – najväčší hokejbalový turnaj v Európe, ktorý je zároveň majstrovstvom Slovenska regionálnych výberov. Jedným z partnerov tohto prestížneho športového podujatia sa tento rok stala aj Matica slovenská. Ide už o 13. ročník, pričom prevažná časť všetkých ročníkov sa uskutočnila v Banskej Bystrici, avšak tento turnaj zavítal aj do miest Žilina, Žiar nad Hronom či Zvolen. Liptovský Mikuláš však bude mať premiéru a všetci veria že istotne dobrú. Matica slovenská najlepším hráčom stretnutia venuje po zápase cenu, ktorú odovzdávajú organizátori.

SLUK V UNESCO

S cieľom prezentovať na medzinárodnej scéne slovenské nehmotné kultúrne dedičstvo Stála delegácia SR pri UNESCO v spolupráci s MK SR, so Slovenským veľvyslancom v Paríži, Slovenským inštitútom v Paríži a Stálou misiou SR pri OECD organizuje 1. júna 2022 v sídle UNESCO vystúpenie umeleckého súboru SLUK pod názvom Živé tradície pre mier a udržateľný rozvoj.

FOTOGRAFICKÁ HORNÁ NITRA

Na hornú Nitru sa po dvoch pandemických rokoch vrátila obľúbená fotografická súťaž Horná Nitra mojimi očami, ktorú už tradične organizuje Dom MS v Prievidzi. Do deviateho ročníka sa mohli amatérski fotografi zapojiť do 31. mája 2022. Výsledky súťaže vyhlási na slávnostnom vyhodnotení spojenom s vernisážou v priestoroch PROCentra v Prievidzi.

Pripravuje Emil SEMANCO

Žiaci zo Žabokriek na exkurzii v Matici slovenskej

Spoznávali národnú ustanovizeň

Text a foto: Eva RIŠIAŇOVÁ

Žiaci tretieho a štvrtého ročníka Základnej školy v Žabokreoch boli minulý mesiac na exkurzii v Martine, kde navštívili Dom Jozefa Cígera Hronského aj našu najstaršiu verejnoprávnu ustanovizeň Maticu slovenskú, jej druhú budovu na Mudroňovej ulici.

Život bez oddychu je názov expozície v autentických priestoroch spisovateľovho domu. Prostredníctvom originálnych dokumentov sprístupňuje život a dielo J. C. Hronského. Žiaci si pozreli autentické písomné a obrazové dokumenty, vecné pamiatky a výtvarné diela privedené

z Argentíny, krajiny jeho posledného pobytu. Žiakov prehliadka veľmi zaujala, lebo sa učili o spisovateľovi aj v škole na hodinách slovenského jazyka a literatúry. Touto exkurziou sa im lepšie vryl do pamäti. Po skončení exkurzie v Dome J. C. Hronského prešli do budovy Matice slovenskej

na Mudroňovej ulici. V sídelnej budove MS si vypočuli prednášku o dejinách národnej ustanovizne od jej vzniku až po súčasnosť. Školákov priťahli najmä dobové fotografie na stenách aj obraz vyšítych Stanov Matice slovenskej. Na prvom poschodí si prezreli portrétny fotografie všetkých

predsedov a správcov Matice slovenskej. Panie učiteľky im pripomenuli, že raz na tej stene môže visieť aj fotografia niektorého spomedzi nich. Návštevu Matice ukončili prezretím Aleje dejateľov v parku pred budovou, kde sú inštalované busty významných slovenských osobností.

Krajské kolá Šalianskeho Matka v Žiline a Košiciach

S výbornou úrovňou jednotlivých prednesov

Od našich spolupracovníčok Kataríny KALANKOVEJ a Marty Matečnej

Predsedníčka poroty na krajskom kole Šalianskeho Matka v Košiciach PhDr. Miroslava Lauffová o 27. ročníku súťaže zhrnula: „Krajské kolo prinieslo nielen rozmanitosť a originalitu pri výbere povestí, ale i výbornú úroveň samotných prednesov. Väčšina recitátorov – napokon bola to prehliadka víťazov okresných kôl – bola na výbornej interpretačnej úrovni, texty boli vhodne dramaturgicky upravené, samotný výber v prevažnej miere korešpondoval s naturelom recitátorov. Môžeme skonštatovať, že ostatné roky v online režime sice znamenali absenciu živého kontaktu s recitátorom i publikom, no tento fakt nemal žiadny negatívny vplyv na úroveň súťaže.“

Toto hodnotenie môžeme prineísť na interpretačné výkony vo všetkých krajských kolách Šalianskeho Matka, ktoré sa uskutočnili 29. apríla tohto roka. Víťazi krajských prehliadok postupujú na celo-slovenskú súťaž do Šale. Víťazov jednotlivých kategórií v krajských kolách možno spoznať z webu Matice slovenskej.

V kultúrno-spoločenskom centre Mestskej časti Košice-Západ v priestoroch Átria klubu sa na súťaži zúčastnilo tridsaťjeden žiakov z dvadsiatich siedmich škôl jedenástich okresov Košického samosprávneho kraja. Po úvodných uvítacích slovách organizátorov si člen poroty Mgr. Tomáš Hodermarský pripravil pre najmenších súťažiacich krátku rozvčičku. Keďže dôležitou súčasťou

recitácie je správne dýchanie, vyskúšali si jednoduché cvičenie – hlboké dýchanie do bránice. Potom si pripomenuli správny postoj recitátora a rozvčičku ukončili rôzne jazykolamy. Ak ešte niekto pociťoval drobné záchvevy trémy, po tejto rozvčičke sa určite stratili. Potom sa už interpreti v jednotlivých súťažiacich priestoroch predstavili svojimi textami pred porotcami, aby sa čo najlepšími výkonomi uchádzali o ich priazeň a získali nomináciu na celoštátne kolo súťaže.

Rovnaká súťažná atmosféra aj s trochu napätia vládla na pôde Základnej umeleckej školy L. Árvaya v Žiline. Na súťaži sa tu zúčastnilo tridsaťtri súťažiacich v troch kategóriách z jedenástich okresov Žilinského kraja. Výkony všetkých

zúčastnených detí boli vysoko profesionálne, že porota mala veľký problém určiť poradie víťazov. Prednes, gestikulácia a mimika účastníkov sa približovali výkonom hercov z národného divadla, ako s byľkou zveličenia potvrdila jedna z porotkyň. Do celo-slovenského kola postupujú žiaci a žiaci, ktorí sa umiestnili na prvom

mieste. Okrem štandardných ocenení bolo udelených šesť čestných uznaní z každej kategórie. Výsledkovú listinu si môžete pozrieť na webovej stránke Matice slovenskej.

Výhercom prajeme veľa úspechov a vyjadrujeme nádej, že výborné prednesy zaujmú divákov aj odbornú porotu v Šali.

OČAMI MATIČIARA

V obecnej knižnici v Gemerskej Polome sme sa rozhodli na besedy so žiakmi niektorých ročníkov prizvať aj tetu Marienku. Kto to je? Pýtali sa zvedavé oči školákov. To je predsedníčka MO MS v obci Mária Antalová. Keďže rok 2022 je Rokom odkazu štúrovcov, dohodla som sa s ňou, že deťom na besedách o knihách pripomenieme, že aj v našej obci máme slávneho štúrovca – Petra Kellnera-Hostinského. Teta Marienka, ako ju deti nazvali, poľahky dokázala vysvetliť žiakom význam odkazu štúrovcov. Tiež sme si pripomenuli významné medzníky v dejinách Slovákov. Keďže sme spoločne stretnutia uskutočnili v knižnici, a tiež naši predkovia, sčítaní aj vzdelaní, začínali

Zvedaví a vnímaví

pri knihách a knihy ich spravidla celý život, nazreli sme i do knižničného fondu a potrebné informácie sme čerpali priamo odtiaľ. V mnohom nám pomohla literatúra, zakúpená z dotácie pre knižnicu v roku 2021. Vďaka úspešnému projektu pod názvom Nové knihy v Gemerskej Polome pribudli knihy pre všetky vekové kategórie rôznych žánrov a z rôznych viednych odborov, a to s prihliadnutím na dostupnosť na knižnom trhu a tiež na finančné možnosti. Knižnicu obohatilo 106 zväzkov krásnej literatúry a literatúry faktu pre dospelých i krásnej a odbornej literatúry pre deti a mládež. Poskytovateľ Fond na podporu umenia Gemerskej Polome schválil a pridelil tisíc eur na akvizíciu knižničného fondu. Obec sa podieľala na spolufinancovaní samou takmer sto päťdesiat eur.

Čo si môže knihovník viac želať ako spokojného čitateľa a vedomie, že aj mladý čitateľ pozná hodnotu knihy? Namiesto záveru ponúkame výňatok zo slov našej čitateľky, ktoré adresovala našej knižnici: „Je krásny pocit navštíviť knižnicu v Gemerskej Polome, pretože okrem príjemnej atmosféry a množstva zaujímavých knížiek nás stále privíta usmiata a milá pani knihovnička. Dokáže nám skvele poradiť a ponúknuť zaujímavú knihu. Tentoraz sme si vypožičali najmä našich autorov. A možno sa do našej knižnice predsa len rozbehnete aj vy s vašimi ratolesťami – odporúčam.“

Dana ČERVENÁKOVÁ,
knižovnička

vychovatel.sk
SLOVAKIA ONLINE
tasr

Majcichov žil dvojitým výročím narodenia štúrovca Jána PALÁRIKA
Buditeľ, dramatik, kňaz aj matičný osovateľ

Martin BODIS a Peter SCHVANTNER – Foto: Samuel a Mária ENDRESOVCI

Matica slovenská vyhlásila rok 2022 za Rok odkazu štúrovcov. Ďalším z radov štúrovcov, ktorí tento rok oslavujú dvojité výročie narodenia, je Ján PALÁRIK. Matica slovenská spolupracovala hneď na dvoch podujatiach, ktoré pripomenuli jeho odkaz – v rodnej Rakovej a v Majcichove, kde pôsobil a kde je miesto jeho posledného odpočinku. Tu mu 27. apríla 2022 pripravili dôstojné podujatie hodné jeho osobnosti.

Práve v ten deň uplynulo dvesto rokov od narodenia tohto slovenského národného buditeľa, kňaza, publicistu, prekladateľa, organizátora kultúry, spoluzakladateľa Matice slovenskej a najmä jedného z najznámejších slovenských dramatikov 19. storočia. K najvýznamnejším Palárikovým zásluhám patrí nielen výrazné spolupodielanie na založení Matice slovenskej (zakladajúci člen s poradovým číslom 3), ale aj jeho obhajoba štúrovickej slovenčiny, významný kultúrny prínos pre slovenské divadlo či vytvorenie čítaniek a gramatík pre katolícke školy. Založil politickú stranu Novej školy slovenskej, ktorej cieľom bolo s uhorskou ľavicou obnovenie zákonov z roka 1848. Posudzoval tiež práce zaslanié na dramatické súbehy Matice slovenskej, podporoval založenie slovenského gymnázia v Kláštore pod Znievom a knižničný spolku Minerva v Pešti.

HODNOTNÉ PODUJATIE

V Majcichove po Jánovi Palárikovi pomenovali základnú školu a práve jej riaditeľ Martin Bodis, ktorý je aj predsedom Pedagogického odboru MS, spolu s obcou iniciovali a zorganizovali hodnotné podujatie k výročiu jeho narodenia. Podujatie sa začalo slávnostnou svätou omšou a pokračovalo kladením vencov k národovcovi hrobu na miestnom cintoríne. K vrcholom podujatia patrilo otvorenie zrekonštruovanej pamätnej izby Jána Palárika. Treba dodať, že rekonštrukciu tejto pamätnej izby inicioval práve Martin Bodis. Dohodol tiež spoluprácu s Filozofickou fakultou UKF v Nitre. Išlo o ročníkový projekt Katedry muzeológie! Študenti II. a III. ročníka za pomoci odborných pracovníkov Katedry muzeo-

Predseda Matice slovenskej počas príhovoru pred účastníkmi spomienkového stretnutia

lógie zmodernizovali pôvodnú, vyše polstoročnú expozíciu, čím umožnili, aby hodnoty a odkaz Jána Palárika pretrval aj v 21. storočí. Vypracovali návrh novej podoby pamätnej izby a aktívne sa podieľali na technickej realizácii vlastného projektu. Okrem toho pripravili pre návštevníkov izbu aj viaceré múzejno-edukačné materiály, ktoré bude možné využiť aj pre vyučovacie aktivity žiakov základných škôl. V objekte Zichyho kaštieľa zrealizovali okrem pamätnej izby aj expozíciu o dejinách, živote a ďalších významných osobnostiach obce Majcichov, v ktorej Ján Palárik na sklonku života pôsobil ako farár. Nachádza sa tu napríklad ľudový odev i množstvo predmetov dennej potreby, ktoré približujú minulosť majcichovskej pospolitosti. Odbornými garantmi boli pra-

covníci Katedry muzeológie FF UKF v Nitre doc. PhDr. Stanislava Bönde Gogová, PhD., Mgr. Daniel Bešina, PhD., a Mgr. Daniel Miček.

BOHATÝ PROGRAM

V kultúrnom programe vystúpili tretiaci pod vedením pedagogičky Mgr. D. Škultétyovej a žiaci zo ZUŠ Voderady. Okrem vystúpenia sa hosťom prichovoril starosta obce Majcichov Tibor Marek a predseda MS Marián Gešper. Na podujatí sa zúčastnili aj podpredseda Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov Norbert Lacko, za Filozofickú fakultu Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre prodekan prof. Bernard Garaj a tiež celý kolektív z Katedry muzeológie, ktorý realizoval modernizáciu Pamätnej izby, na čele s docentkou Stanislavou Bönde Gogovou, za Regionálny úrad školskej správy v Trnave riaditeľka Ing. Edita Antalová, predstavitelia obcí v Združení Jána Palárika a predstavitelia škôl a školských zariadení a iní hostia – predsedovia matičných odborov.

„Ján Palárik, dramatik a organizátor národného života patril k najvýznamnejším členom štúrovickej generácie. Zásluha Palárika a ostatných štúrovcov je v tom, že v rozhodujúci okamih našich dejín vytvorili ucelený slovenský národný, politický a kultúrny program, ktorý urputne presadzovali navzdory vonkajším ťažkostiam. V 19. storočí sme nemali vlastnú samosprávu a Slovensko ani formálne svoje hranice, ale dielo štúrovcov – moderný slovenský národ s vlastným štátom i osobitou kultúrou je najlepšou vizitkou ich húževnatej dejinnej práce, ktorej sa bohužiaľ nedožili. Skoda, že si práve štátne orgány nevšímali významné 200. výročia celého radu príslušníkov štúrovickej družiny,“ uviedol predseda MS.

Tomášik, Dobšinský, Škultéty, Kellner-Hostinský a ďalší
Pútavo priblížili gemerských štúrovcov

Mária VELDÁKOVÁ, predsedníčka MO MS v Rožňave

V roku 2022 uplynú dvesto rokov od narodenia viacerých štúrovcov, ktorí majú význam nielen ako národní buditeľia, ale mnohí boli úplne prvými matičiarimi. Pod taktovkou Domu MS v Rožňave sa 21. apríla uskutočnila prednáška o Roku odkazu štúrovcov, v ktorej Vladimír Tököly pútavo, s dôrazom na jednotlivcov priblížil osobnosť nielen Ľudovíta Velislava Štúra, ale aj tých štúrovských romantikov buditeľov, ktorí pôsobili v Gemeri.

Centrom vzdelanosti v tomto regióne v 19. storočí boli mestá Rožňava, Revúca a Jelšava. Pôsobili tu a študovali mnohí významní štúrovci. Samuel Tomášik, evanjelický kňaz v Chyžnom, ktorý bol pri zrode Matice slovenskej. Pavol Dobšinský, kňaz, folklorista a zberateľ ľudovej slovesnosti. Jeho rodný dom nájdeme v Slavovociach. Každoročne na jeho počesť organizuje MS recitačnú súťaž v prednese slovenskej rozprávky. August Horislav Škultéty bol od roka 1862 prvým správcom 1. slovenského gymnázia v Revúcej. Peter Kellner-Hostinský sa narodil vo Veľkej Polome... Spstrením podujatia o gemerských

štúrovcoch bol krásny spev hymnických piesní v podaní skupiny Pekná dolinka z Vlachova. Zuzka Tomková ozdobila stretnutie výstavkou ručných prác a Alenka Gallová z Honiec vyčarila nádherné šperky.

Na matičné podujatia plánujú v Rožňave pozývať aj iných šikovných Gemerčanov. Vďaka patrí všetkým zúčastneným za krásne popoludnie, tiež mestu Rožňava a Matici slovenskej za podporu.

ČITATEĽSKÁ SŤAŽ

Už niekoľko týždňov sa v našich matičných novinách objavujú odkazy na Rok odkazu štúrovcov, keďže aktuálne si pri viacerých spomedzi nich pripomínajú 200. výročie narodenia. A práve k tomuto jubileu smerovala aj naša kvízová otázka v SNN č. 8. Správne na ňu odpovedali tí naši čitatelia, ktorí uviedli, že tento rok venovala Matica slovenská odkazu štúrovcov aj 200. výročiu jej azda najprebojnejšieho básnika Janka Kráľa. Spomedzi správnych odpovedí sme vyžrebovali týchto výhercov: Filip Duda, Pušovce; Eva Škodová, Nová Dubnica; Helena Kandráčková, Kamienka.

Aké pomenovanie má konečná stanica práve budovanej II. etapy električkovej trate v Petržalke?

Svoje odpovede posielajte na známe redakčné kontakty aj elektronicky našej administrátorke Ľubici Rišiaoňovej do vydania ďalšieho čísla matičného dvojtyždennika.

Emil SEMANCO

PRIPOMÍNAME SI

21. mája

– pred sto rokmi sa narodil herec a výtvarník Ján Bzdúch (1922 – 2007); v roku 1945 spoluzakladal Národné divadlo v Košiciach, kde pôsobil až do odchodu do dôchodku, stvárnil vyše dvesto divadelných a televíznych postáv

– pred stoštyridsiatimi piatimi rokmi sa narodil rímskokatolícky biskup Michal Bubnič (1877 – 1945), diecézny biskup Rožňavskej diecézy; v rámci horthyovského Maďarska sa snažil o reorganizovanie a podporu duchovného života Slovákov

– pred osemdesiatimi piatimi rokmi sa narodil spisovateľ, novinár, textár a básnik Tomáš Janovic (1937), autor rozhlasových, televíznych, divadelných hier a autor literatúry pre deti a mládež; z tvorby pre dospelých spomeňme Pinkanie, Jakle sa rozpráva s Bohom, Dvaja v jednom

– pred päťdesiatimi piatimi rokmi sa narodila herečka a moderátorka Katarína Brychtová (1967); hosťovala na scénach SND, Astorky, RND, Trnavského divadla a Divadla SNP v Banskej Bystrici, hrala vo viacerých televíznych inscenáciách, dabuje zahraničné filmy a seriály

25. mája

– pred sedemdesiatimi rokmi sa narodil politik Stanislav Becik (1952), exminister pôdohospodárstva; ešte predtým sa v družstve Dvory nad Žitavou postupne vypracoval z robotníka na predsedu družstva

26. mája

– pred osemdesiatimi rokmi sa narodil spevák Dušan Grúň (1942); so zamatovým hlasom patrí medzi generáciu spevákov, ktorí svojimi hitmi dostávali verejnosť do varu koncom šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov minulého storočia, je významnou osobnosťou kultúrneho života na Slovensku

– pred štyridsiatimi piatimi rokmi sa narodil rýchlostný kanoista Michal Riszdorfer (1977); Slovensko reprezentoval na OH 2000, 2004 a 2008, má z nich bronz a striebro

– pred piatimi rokmi zomrel scenárista, dramaturg, režisér a spisovateľ Ivan Stadtrucker (1935 – 2017), bývalý ústredný riaditeľ STV; v jeho dramaturgii Slovenská televízia uviedla vyše päťdesiat inscenácií, je autorom niekoľkých desiatok scenárov televíznych inscenácií

27. mája

– pred osemdesiatimi rokmi Slovák Jozef Gabčík a Čech Jan Kubiš uskutočnili atentát na Heydricha (1942)

28. mája

– pred osemdesiatimi rokmi sa narodila herečka Božidara Turzonovová (1942); po absolútoriu sa stala členkou SND, kde pôsobí dodnes, pracuje v rozhlase, vo filme a v dabingu, je herečkou širokého výrazového rozsahu, množstva divadelných i filmových postáv

29. mája

– pred sto sedemdesiatimi piatimi rokmi zomrel etnograf Ján Čaplovič (1780 – 1847); svojím vplyvom vo viacerých politických kruhoch urýchlil v roku 1845 vydanie licencie Štúrovickej slovenských národných novín, protagonistka slovenského národného hnutia, prívrženec liberálneho vývoja nemanďarských národností v rámci zachovania Uhorska

1. júna

– pred dvesto rokmi sa narodil básnik, prozaik, prekladateľ, publicista a politik Ján Francisci-Rimavský (1822 – 1905); spolupracovník Ľudovíta Štúra, a predovšetkým Štefana Marka Daxnera, predseda dočasného výboru Matice slovenskej, po jej založení doživotný čestný podpredseda, v roku 1864 – 1865 bol županom Liptovskej stolice

Ľudovít KUSAL